

Programy zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody

Bc. Alena Holá

Diplomová práce
2009

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Alena HOLÁ
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Programy zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce

Příprava metodiky výzkumné části

Zpracování a vyhodnocení výzkumu

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, SEDLÁČEK, Vojtěch. Základy pednologie pro policisty. 1.vyd.Praha:vydavatelství PA ČR, 2000.ISBN 80-7251-104-1.

KRAUS, Blahoslav. Sociální aspekty výchovy. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-841-9.

MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra a KUČHTA, Josef. Základy penologie.1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

PIPEKOVÁ, Jarmila et. al. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

JÍLEK, Miroslav. O českém vězeňství u Kulatého stolu 2004. České vězeňství, 2004.

Vyhláška Ministerstva spravedlosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Sbírnka zákonů ČR, 1999, částka 110.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Karla Hrbáčková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

4. prosince 2008

Termín odevzdání diplomové práce:

12. ledna 2009

Ve Zlíně dne 4. prosince 2008

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá zacházením s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně ve Vazební věznici Praha – Pankrác. Charakterizuje vztah mezi aktivitami programu zacházení realizovaných v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody a preferencemi odsouzených při jejich výběru.

Teoretická část práce bude věnována vývoji a obecné problematice výkonu trestu odnětí svobody, zmapování všech činností spojených s vytvářením a realizací programu zacházení ve Vazební věznici Praha – Pankrác. Bude vytvořen náhled na výchovné postupy, které se uplatňují při práci s odsouzenými v prostředí věznice. Za nástroje výchovných postupů lze považovat aktivity programu zacházení, které budou v teoretické části blíže specifikovány.

Praktická část práce nastíní postoje odsouzených k výběru aktivit programu zacházení, které se ve věznici realizují. V závěru praktické části pak budou prezentovány výsledky kvantitativního šetření na základě kterých budou stanoveny závěry a doporučení pro praxi.

Klíčová slova:

výkon trestu odnětí svobody, odsouzený, socializace, resocializace, programy zacházení, věznice

ABSTRACT

Aim of my diploma paper is to work with the convicted offender, who are in the execution of a punishment, exactly in the Pankrác prison. I want to start relation between activities, which are realised in the conditions in the execution of a punishment and what prisoners prefer to choose.

The theoretical part of my study will describe progress and general problematic of convicted offender, refer to all activities, which are connecting to realization program in the Pankrác prison. It will be opinion about educational progress, which are working with people who are in the execution of a punishment. Educational's way by course of are activities, which will be in the theoretical part of my study in detail specify.

The practical part of my study will refer to the prisoner's attitudes and their preference among activities. The final part will present results to the quantitative analysis and sequentially, will be defined results and some recommendation for working experience.

Keywords:

The execution of a punishment, convicted offender, socialization, re-socialization, special program, prison

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 5. ledna 2009

Alena Holá

Děkuji Mgr. Karle Hrbáčkové za cenné rady a odborné vedení při zpracování diplomové práce. Děkuji rovněž svým kolegům ze zaměstnání za věnovaný čas a trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 HISTORIE TRESTU A TRESTÁNÍ	12
1.1 STRUČNÁ HISTORIE TRESTU NA NAŠEM ÚZEMÍ	12
1.2 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V SOUČASNOSTI	14
1.3 ÚČEL VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	16
1.4 SOCIALIZAČNÍ A RESOCIALIZAČNÍ PROCES VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	18
2 CHARAKTERISTIKA VAZEBNÍ VĚZNICE PRAHA – PANKRÁC	20
2.1 HISTORIE VAZEBNÍ VĚZNICE PRAHA – PANKRÁC.....	20
2.2 ODDĚLENÍ VÝKONU TRESTU VAZEBNÍ VĚZNICE PRAHA – PANKRÁC	20
2.3 PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ ODDĚLENÍ VÝKONU TRESTU	23
3 VYTVÁŘENÍ PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ VE VAZEBNÍ VĚZNICI PRAHA – PANKRÁC	24
3.1 TVORBA PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ	24
3.2 PODÍL ODBORNÝCH ZAMĚSTNANCŮ NA TVORBĚ PROGRAMU ZACHÁZENÍ.....	27
4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ VE VAZEBNÍ VĚZNICI PRAHA – PANKRÁC 29	
4.1 REALIZACE PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ.....	29
4.2 PRACOVNÍ AKTIVITY	29
4.3 VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY	30
4.4 SPECIÁLNĚ VÝCHOVNÉ AKTIVITY.....	32
4.5 ZÁJMOVÉ AKTIVITY	34
4.6 OBLAST UTVÁŘENÍ VNĚJŠÍCH VZTAHŮ	36
5 VYHODNOCOVÁNÍ PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ	38
5.1 VYHODNOCOVÁNÍ PROGRAMU ZACHÁZENÍ U ODSOUZENÝCH	38
5.2 DOKUMENTACE AKTIVIT PROGRAMU ZACHÁZENÍ.....	40
6 VÝVOJ ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI – KONCEPCE DO ROKU 2015.. 42	
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
7 VÝZKUM – FORMULACE PROBLÉMU	45
7.1 CÍL EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ.....	45
7.2 CHARAKTERISTIKA ŠETŘENÉHO SOUBORU	45
7.3 FORMULACE HYPOTÉZ A JEJICH ZDŮVODNĚNÍ.....	45
7.4 POPIS POUŽITÉ METODY	46
7.5 METODA VERIFIKACE HYPOTÉZ.....	46
7.6 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	48
7.6.1 Verifikace hypotézy č. 1	49
7.6.2 Verifikace hypotézy č. 2	51

7.6.3	Verifikace hypotézy č. 3	54
7.7	VÝSLEDKY DOPLŇUJÍCÍCH OTÁZEK DOTAZNÍKU	57
7.7.1	1. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 6).....	57
7.7.2	2. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 7).....	58
7.7.3	3. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 8).....	59
7.7.4	4. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 9).....	60
7.7.5	5. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 10).....	61
7.7.5	6. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 11).....	63
8	ZÁVĚR VÝZKUMU	65
9	ZÁVĚR	66
10	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	72
	SEZNAM PŘÍLOH	73

ÚVOD

Jako téma své práce jsem si vybrala oblast zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, neboť pracuji u Vězeňské služby ČR. Do nedávné doby jsem pracovala jako vychovatelka na oddělení výkonu trestu a nyní pracuji jako sociální pracovníce a po celou dobu svého působení ve věznici se zabývám právě zacházením s odsouzenými.

Ztráta svobody znamená pro většinu lidí jednu z největších osobních krizí, neboť je odtržen od rodiny a lidí mu blízkých. Nemá kolem sebe rodinu, své přátele, záliby a mnoho dalšího. Dalo by se říci, že když se člověk ocitne ve vězení, ztrácí příliš mnoho najednou. Ztrácí nejen svoji rodinu, dobrou pověst, své soukromí ale i vyhlídky do budoucnosti. Jeho život najednou podléhá řadě předpisů, je nucen podřídit se pravidlům a autoritě zaměstnanců. Ze svého života se najednou ocitá ve společnosti dalších vězňů, tedy lidí, jejichž společnost nevybral. S tímto soužitím mají problémy zpravidla lidé, kteří se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a kterým adaptace na vězeňské podmínky činí nemalé problémy. Recidivisté, kteří jsou opakovaně ve výkonu trestu takové problémy nemají, naopak, dalo by se říci, že pobyt za mřížemi jim připadá běžný a mají problémy spíše na svobodě, kde jim autority chybí.

Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody jsou znevýhodněnou skupinou lidí, jedná se o osoby jimž je potřeba věnovat zvýšenou pozornost. Po dobu výkonu trestu se nacházejí mimo kulturní společnost a jejich socializace v běžné společnosti byla neúspěšná. Je proto v zájmu celé společnosti tuto skupinu lidí náležitě vzdělávat a motivovat.

Hlavním cílem trestu odnětí svobody je výchovné působení se snahou o nápravu pachatele a především působení na jeho resocializaci. Realizace procesu převýchovy je v prostředí věznic prováděna jednak obecnými výchovnými metodami a jednak metodami zacházení s vězni (metodami stanovenými zákonem a dalšími normami), dále speciálními metodami zaměřenými na individuální i skupinovou formu práce s odsouzenými. Jedním z hlavních nástrojů realizace těchto speciálních metod jsou programy zacházení, které zahrnují souhrn pracovních, vzdělávacích, zájmových a speciálních aktivit.

Cílem diplomové práce je jednak snaha přiblížit veřejnosti problematiku týkající se výkonu trestu odnětí svobody, představit zacházení s vězněnými osobami a celkově zhodnotit hlavní cíl výkonu trestu, tedy resocializaci odsouzeného a začlenění se do běžného života. V empirické části práce se pokusím potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy týkající se preferencí aktivit nabízených aktivit programu zacházení odsouzenými.

Při zpracování této práce jsem čerpala nejen z odborné literatury, ale využila jsem i vlastních zkušeností ze svého působení na oddělení výkonu trestu Vazební věznice Praha – Pankrác.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE TRESTU A TRESTÁNÍ

1.1 Stručná historie trestu na našem území

Historie vězeňství na našem území úzce souvisí s vězeňským systémem vybudovaným ve druhé polovině 19. století ve všech zemích habsburské monarchie.

V roce 1850 došlo k nové organizaci soudnictví, které mělo preferovat jednotnost, všeobecnost, nezávislost soudců a účast soudců z lidu. Tyto změny měly velký dopad na vězeňství jako systémem a kde také docházelo k zásadním změnám.

Rokem 1865 bylo vězeňství podřízeno ministerstvu spravedlnosti za současného jmenování generálního inspektora věznic. Dva roky poté se situace změnila a povinnosti generálního inspektora převzalo ministerstvo spravedlnosti, konkrétně speciální oddělení. Správa věznic jako takových spadala do kompetence vrchních zástupců obvodů, ve kterých se věznice nacházely. Samotné řízení věznic příslušeno řediteli věznice pokud jde o mužskou populaci odsouzených, odsouzené ženy byly zpravidla řízeny ženských řeholních řádů. Pokud jde o mladistvé odsouzené, pro ně existovaly samostatné věznice se speciálními domácími řády a ustanoveními o slušném zacházení s nimi a s vymezenými pravidly vězeňského personálu.

V roce 1918 vzniká **samostatná Československá republika** a dochází k ujednocování vězeňských předpisů na celém území republiky, což vyžadovalo reformy, které byly prováděny postupně. Jednou z nich bylo založení institutu podmíněného odsouzení a k lepšímu se změnilo např. soudnictví pro mládež. V roce 1931 byl vydán zákon o státním vězení, který vymezoval práva politických vězňů. Nejvyšší instancí justiční správy bylo ministerstvo spravedlnosti. Ke změnám došlo i v systému vězeňství, kdy byla zavedena diferenciací vězňů podle povahy spáchaného trestného činu, kdy tresty kratší jednoho roku vykonávali odsouzení ve věznicích krajských nebo okresních soudů, které současně sloužily jako vyšetřovací vazby.

V období nacistické okupace byl systém vězeňství zcela podřízen německé státní správě, zpravidla pod dozorem gestapa. Po druhé světové válce vzniká Sbor vězeňské správy a vězeňství je znovu řízeno ministerstvem spravedlnosti.

Důležitým je rok 1948, kdy vzniká totalitní stát. Vězeňství se stává významnou represivní složkou státní moci, kterou neminuly deformace související s činností tehdejší státní bezpečnosti. Hlavními úkoly vězeňství tedy byla přísná represe a izolace tzv. třídních nepřátel a převýchova ostatních provinilců se snahou postupného zařazení do společnosti.

Rok 1951 pro vězně znamenal převedení převážné většiny odsouzených do pracovních útvarů, což znamenalo namáhavou a nebezpečnou práci v uranových a uhelných dolech za velmi ztížených podmínek. O rok později bylo vězeňství převedeno do pravomoci ministerstva národní bezpečnosti a uskutečnila se podstatná reorganizace. V platnost vstoupily nové předpisy pro výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby.

V roce 1965 byl vydán nový Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Vyjma duchovní péče obsahoval požadavky plynoucí ze Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni vydaných hospodářskou a sociální radou OSN. Tímto zákonem byl rovněž zřízen Sbor nápravné výchovy (SNV), který byl organizován a ozbrojen dle vojenských zásad a podřízen byl ministerstvu vnitra.

Odborným institutem vězeňství se po roce 1967 stal **Výzkumný ústav penologický v Praze**, který fungoval až do roku 1980. Po roce 1965 se ve věznicích začíná objevovat personál v odborné podobě, tedy pedagogové, psychologové a sociální pracovníci.

K 1. 1. 1969 byl Sbor nápravné výchovy převeden zpět do působnosti ministerstva spravedlnosti. Toto období znamená pro vězeňství roky politizace, vojenských metod a represí nejen vůči politickým vězňům.

Důležitým rokem zlomu ve vězeňství je rok 1989, kdy se začíná psát nová kapitola vězeňství. Toto období je charakterizováno pokusem o vytvoření nového systému českého vězeňství, který by odpovídal potřebám demokratického státu. V tomto procesu byl zrušen Sbor nápravné výchovy a vznikla Vězeňská služba České republiky. Dne 1. 1. 1993 nabyl účinnosti nový zákon č. 555/1992 Sb., O Vězeňské službě a Justiční strážní České republiky, který je platný dodnes.

1.2 Výkon trestu odnětí svobody v současnosti

Z historie je zřejmá postupná humanizace vězeňství, tedy i humanizace výkonu trestu odnětí svobody. V dřívějších dobách byl trest odnětí svobody vykonáván bez možnosti širší diferenciaci. Současná doba vyžaduje přizpůsobení výkonu trestu jednotlivým skupinám odsouzených z důvodu jejich individuálních zvláštností a s cílem dosažení opětovného zapojení se do života normální společnosti. Současná doba samozřejmě vychází i ze skutečnosti, že skladba odsouzených se v posledních letech značně změnila. Tato skutečnost nevyplývá jen z toho, že trestnost některých dříve trestných činů zanikla (příživnictví, absence v zaměstnání aj.) a narostl počet trestných činů daňových, podvodů, ale nastaly i změny související nárůstem odsouzených s psychopatickými rysy osobnosti, osob závislých na omamných a psychotropních látkách, osob mentálně retardovaných, osob mladistvým či osob odsouzených k výjimečným trestům, zvýšil se rovněž počet cizinců či sexuálních deviantů.

Zákon č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody vymezuje okruh specifických skupin odsouzených, u nichž je výkon trestu realizován odlišně. Mezi takové skupiny odsouzených patří:

- mladiství odsouzení
- ženy
- prvotrestaní odsouzení
- odsouzení s duševními poruchami
- odsouzení s poruchami chování
- odsouzení trvale pracovně nezařaditelní
- odsouzení k výkonu doživotního trestu

- cizinci
- odsouzení s uloženým ochranným léčením.

O zařazení odsouzeného do typu věznice rozhoduje soud podle ustanovení § 39a zák. č. 140/1961 Sb., který umožňuje zařazení odsouzeného do čtyř typů věznic.

A – s dohledem,

B – s dozorem,

C – s ostrahou,

D – se zvýšenou ostrahou;

„Soud zpravidla zařadí do věznice s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. S dozorem pachatele, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. S ostrahou pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do věznice s dohledem nebo s dozorem. Se zvýšenou ostrahou pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi (§ 41 odst. 1), kterému byl za zvlášť závažný trestný čin (§ 41 odst. 2) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu (zák. č. 140/1961 Sb., § 39a odst. 2).“

Ve věznici **typu s dohledem** mají odsouzení neomezený pohyb. Pracují zpravidla, dle podmínek dané věznice na venkovních pracovištích, tedy mimo věznici. V mimopracovní době se odsouzení účastní různých akcí mimo věznici, např. kulturních a sportovních akcí a to za doprovodu zaměstnance Vězeňské služby ČR, tedy vychovatele nebo jiného odborného pracovníka. Pokud si odsouzení plní všechny povinnosti vyplývající ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody mají možnost požádat ředitele věznice o povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin, a to 1krát za 14 dní. Ředitel věznice na základě závěrů komise složené z odborných zaměstnanců má možnost odsouzenému tuto návštěvu mimo věznici povolit, a to formou kázeňské odměny.

Ve věznici **typu s dozorem** se odsouzení pohybují zpravidla pod dozorem zaměstnance Vězeňské služby ČR. I odsouzení zařazení v tomto typu věznice zpravidla pracují mimo věznici, dohled nad jejich činností však vykonává pověřený zaměstnanec v intervalu minimálně jedné hodiny. V mimopracovní době mají odsouzení zpravidla možnost navštěvovat různé kulturní a jiné společenské akce mimo věznici, kterých se vždy účastní zaměstnanec vězeňské služby. Návštěvy odsouzených probíhají dvakrát v kalendářním měsíci ve věznici, odsouzení, kteří si řádně plní všechny povinnosti a mají dobré rodinné zázemí mohou jako odsouzení zařazení v mírnějším typu věznice (dohled) požádat ředitele o povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, a to 1krát za měsíc.

Odsouzení zařazení do věznice **typu s ostrahou** se ve věznici pohybují organizovaně a výhradně pod dohledem zaměstnance vězeňské služby. Tito odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice. Návštěvy odsouzených se realizují zpravidla výhradně za dohledu zaměstnance vězeňské služby v návštěvní místnosti věznice. I odsouzeným zařazeným do věznice s ostrahou může být ředitelem věznice udělena kázeňská odměna formou opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin, avšak pouze v intervalu maximálně 1krát za dva měsíce.

Ve věznici se **zvýšenou ostrahou** se odsouzení pohybují organizovaně, vždy pod dohledem příslušníka vězeňské služby. Odsouzení většinou vykonávají práci uvnitř věznice, kde jsou rovněž střeženi příslušníkem nebo vykonávají práci přímo na celách. Odsouzeným není povolen žádný pohyb a návštěvy probíhají rovněž za dohledu příslušníka vězeňské služby.

Ustanovení § 39a odst. 3 trestního zákona umožňuje soudu zařadit pachatele do jiného typu věznice než uvádí § 39a odst. 2, má – li se zřetelem na závažnost trestného činu, stupeň a povahu narušení osobnosti pachatele za to, že náprava odsouzeného bude zajištěna lépe v jiném typu věznice.

1.3 Účel výkonu trestu odnětí svobody

„Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti (zák. č. 140/1961 Sb, § 23 tr. zák.).“

Trest a odměna je jedním ze dvou základních výchovných prostředků. Účelem trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, avšak jeho poslání je nutno vidět i v oblasti preventivní. Hrozba trestem by měla jedince odradit od nezákonného jednání. U sociálně adaptovaných jedinců většinou postačí pouhá hrozba sankcí spojená s pocitem ostudy a viny. U recidivistů se však obvykle pouhá hrozba trestem nestačí.

Podmínkou účinnosti jakékoliv sankce – trestu je individuální přístup, přičemž trest by měl následovat v co možná nejkratší době po provinění. Velmi důležitým ukazatelem represe je míra pocitu viny a přijetí trestu. Značná část odsouzených, zejména zkušených recidivistů s narušenou osobností pocit viny nemá a nejsou ochotni akceptovat, že trest je důsledkem jejich protiprávního jednání, důsledkem za nerespektování obecně platných pravidel ve společnosti. Za těchto okolností lze jen těžko očekávat posun směrem k lepšímu a jakýkoliv impuls k nápravě.

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je snaha o možnou resocializaci odsouzeného se zřetelem na individuální osobnost každého jedince.

„Kladná přeměna kriminálních motivačních blokadí do značné míry závisí jednak na rozpoznání brzdících momentů motivačních polí a jednak na správném a cílevědomě realizovaném, individuálním zacházení s odsouzeným (Černíková, Sedláček, 2002, s. 59)“.

Základní funkci trestu odnětí svobody nazývá penologie funkcí regulativní, což je orientace trestu na změnu chování odsouzeného v prosociálním smyslu. Naplňování této funkce ve vězeňství předpokládá uplatňování progresivního výkonu trestu s diferenciovaným zacházením s různými skupinami odsouzených. Další funkcí trestu je funkce vyrovnávací, která si klade za cíl eliminovat nebo alespoň kompenzovat negativní emoce poškozených. Velmi důležitým aspektem vyrovnávací funkce trestu je skutečnost, že pachatel dostává příležitost a prostor k zamyšlení nad tím co spáchal, vyrovnávání se s pocitem viny a přijetí odpovědnosti za svůj čin se všemi důsledky z toho vyplývajícími. Zde však zůstává otázka, zda odsouzený vůbec kdy pocit viny přijme.

Neméně důležitou dimenzí účelu výkonu trestu odnětí svobody je resocializační působení na pachatele, přičemž konečným cílem by v optimálním případě mělo být postupné dosažení začlenění

jedince do kulturní společnosti. Jako hlavní činitele působení výkonu trestu odnětí svobody lze považovat již samotné prostřední výkonu trestu odnětí svobody, resocializační aktivity a odborný personál věznice.

„Aby trest byl efektivní, musí být komplexní, všestranný a zasahující do všech vrstev a složek kriminálně narušené osobnosti. Komplexnost trestu v obecné poloze znamená důležitý vzhled do osobnostního profilu odsouzeného ale rovněž důsledné a cílevědomé sledování změn, které zaměřeným výchovným působením vyvoláme (Sedáček, Černíková, 2002, s. 57)“.

Prostředí výkonu trestu odnětí svobody by tedy mělo poskytovat možnosti pro kultivaci osobnosti odsouzeného a mělo by zabezpečit podmínky pro osvojování a upevňování základních postojů a návyků nutných pro život na svobodě.

1.4 Socializační a resocializační proces ve výkonu trestu odnětí svobody

Socializace je v praxi označována jako osnova a vymezení rámci pro začlenění, respektive znovu začlenění odsouzeného do společnosti

Socializace je pojem užívaný zpočátku v sociologii, později v psychologii, pedagogice, kriminologii a též v oboru výkonu trestu, kde prochází neustálým vývojem. Socializace se tedy zprvu týká procesu v němž se člověk učí normám, hodnotám a vzorcům chování skupiny lidí k nimž náleží.

Na rozdíl od socializace pojem resocializace předpokládá, že jedinec se kterým má být zacházeno již prošel socializačním procesem, tedy již někdy byl do společnosti začleněn. U některých odsouzených však tento proces neproběhl buď vůbec, nebo proběhl nedostatečně. Socializace těchto jedinců musí být tedy dokončena až v průběhu výkonu trestu odnětí svobody právě prostřednictvím programu zacházení, což bude podrobně rozvedeno v příslušné kapitole.

Osoby ve výkonu trestu mají zpravidla socializační nedostatky, neboť někteří necítí odpovědnost za své protiprávní činy, necítí pocit viny apod., což zpochybňuje úspěšnost resocializačního

působení na odsouzené. Výkon trestu odnětí svobody má však celou řadu vedlejších účinků. Odsouzení se nachází v omezeném prostoru s osobami, kteří jsou více či méně osobnostně narušeni, kdy je zřejmá jejich převaha nad výchovným personálem.

Podle Netíka (1998) jedinec v podstatě odmítnutý společností a uvržený do prostředí, které může jen s obtížemi akceptovat, nachází často bezvýhradné přijetí ve vězeňské subkultuře.

Negativním faktorům, které jsou uvedeny shora se právě snaží oponovat komplexně pojatá výchovná funkce trestu. Výchovná funkce trestu v realizační fázi vyžaduje cílevědomý a systematický přístup odborných zaměstnanců, kteří ji uplatňují na odsouzených prostřednictvím programu zacházení a extramurálními aktivitami.

2 CHARAKTERISTIKA VAZEBNÍ VĚZNICE PRAHA – PANKRÁC

2.1 Historie Vazební věznice Praha – Pankrác

Dějiny českého vězeňství mají hlubokou minulost a zejména po roce 1989 procházely pankráckou věznicí nejen symbolicky. Tato věznice prošla vývojem od c.k. mužské trestnice v období habsburské monarchie k věznici Zemského či později Krajského trestního soudu v Praze v době první československé republiky. V průběhu druhé světové války byla využívána pro vazební a vyšetřovací účely nacistické justice a gestapa. Po osvobození v ní byli soustředováni nacističtí zločinci, zrádci a kolaboranti, které postihl spravedlivý trest. Po uchopení politické moc komunisty se stala věznicí Ministerstva vnitra, ve které byla držena celá řada politických vězňů, označovaných za tzv. třídní nepřátele. V souvislosti s vydáním zákona č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody byla přejmenována na nápravně výchovný ústav (NVÚ) č. 2 Praha. Byla však nadále využívána i pro výkon vazby a v období tzv. normalizace zde byli věznění zastánci lidských práv včetně pozdějšího prezidenta Václava Havla. Od roku 1926 byla v areálu pankrácké věznice postupně zřízena čtyři popraviště. Byla zde popravena i celá řada odsouzených z politických důvodů včetně jedné ženy JUDr. Milady Horákové. V letech 1954 – 1968 bylo uvedené popraviště jediným místem k výkonu trestu smrti pro celou Československou republiku. Teprve v roce 1968 bylo zřízeno další popraviště v Ilavě a později v Bratislavě na Slovensku.

Poslední poprava v pankrácké věznici, tedy i poslední poprava v Čechách se uskutečnila v roce 1989. Místa, kde byli též věznění a popravováni nevinní lidé z politických důvodů jsou trvalým mementem. Proto v pankrácké věznici postupně vznikla tři pietní místa, a to v bývalé sekyrárně, kde je zřízen Památník, na bývalém popravišti za vězeňskou nemocnicí a v popravčí cele v suterénu objektu věznice. Tato pietní místa jsou nejen připomenutím tragických událostí v minulosti, ale též vážným varováním do budoucnosti.

2.2 Oddělení výkonu trestu Vazební věznice Praha – Pankrác

Oddělení výkonu trestu Vazební věznice Praha – Pankrác (zkr. OVT) je výkonným orgánem pro zabezpečení výkonu trestu u odsouzených v typu věznice s dohledem, dozorem a ostrahou. Způsob výkonu trestu je určen zákonem č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu, Vyhláškou č. 378/2004 Sb. a

Vnitřním řádem Vazební věznice Praha – Pankrác. Vnitřní řád stanoví konkrétní povinnosti závazné jak pro odsouzené, tak i personál věznice.

Oddělení výkonu trestu se skládá z jednotlivých oddělení, které lze charakterizovat podle toho jak jimi konkrétní odsouzený prochází od nástupu do vězení. Nejprve je nutné uvést, že odsouzený se ve vězení může ocitnout třemi způsoby. Odsouzený nastoupí do vězení sám na základě pravomocného rozhodnutí soudu a doručení výzvy k nástupu trestu odnětí svobody, odsouzený je převeden z vazby na základě nařízení výkonu trestu odnětí svobody soudem, a nebo je na základě příkazu k dodání do výkonu trestu odnětí svobody zadržen Policií České republiky a dodán do věznice.

Po nástupu trestu je odsouzený ubytován na **příjmovém oddělení** věznice, kde by jeho pobyt měl trvat asi jeden týden, který je nezbytný k provedení preventivní vstupní lékařské prohlídky. Již na tomto oddělení se uplatňuje zákonná diferenciaci odsouzených dle zákona č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně ustanovení § 5 odst. 3, § 7, § 9 odst. 1, 3, Vyhláška MS č. 378/2004 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a Vnitřní řád Vazební věznice Praha – Pankrác, konkrétně čl. 4, přičemž se umísťují odděleně mladiství od dospělých, recidivisté od prvotrestaných odsouzených, odsouzení za úmyslný trestný čin od odsouzených za trestné činy spáchané z nedbalosti, odsouzení s poruchami chování a s uloženým ochranným léčením.

Dodržování této zákonné diferenciaci je v praxi značně obtížné a to vzhledem ke kapacitě věznice, konkrétně tohoto příjmového oddělení. Při větším počtu odsouzených na tomto příjmovém oddělení není možné tuto zákonnou diferenciaci zcela dodržet.

Po kompletní vstupní lékařské prohlídce odsouzení přecházejí na **oddělení nástupu trestu**. Toto oddělení nástupu trestu je zřízeno pouze v 11 věznicích v celé České republice. Vazební věznice Praha – Pankrác slouží jako nástupní věznice pro středočeský kraj, přičemž celková kapacita je 159 lůžek a odsouzení jsou zde umístěni do té doby, než jim je lékařem stanovena celková zdravotní klasifikace (viz. příloha č. 1) a do doby, než je zpracována zpráva obsahující všechny potřebné údaje k rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice. Na základě těchto skutečností a na základě doporučení vychovatelů tohoto nástupního oddělení rozhoduje dispečer věznice o umístění konkrétních odsouzených do věznic v České republice. Kritériem výběru je spáchaný trestný čin, délka trestu ale také obor ve kterém odsouzení pracovali v civilním životě. Vybraní odsouzení jsou

pak umístění na nástupní oddělení, kde jsou podrobně seznámeni se shora citovanými předpisy a prostředím Vazební věznice Praha – Pankrác. V této době odborní zaměstnanci věznice zpracovávají komplexní zprávu o odsouzeném se zaměřením na sociální úroveň a osobnost odsouzeného. Odsouzený je poté zařazovací komisí umístěn na jednotlivá oddělení a ubytovny a zpravidla též do zaměstnání. Ve Vazební věznici Praha – Pankrác je 5 ubytoven, kde již je zcela dodržována zákonná diferenciací odsouzených. Každá ubytovna má konkrétní vychovatele a odborné zaměstnance o kterých bude pojednáno blíže v následující kapitole.

Další standardní oddělení jsou určeny pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených, kteří byli na základě shora uvedeného ponechání pro výkon trestu ve zdejší věznici. Tato oddělení jsou diferenciována dle nařízeného typu věznice, tedy dohled, dozor a ostraha. Pro odsouzené, kteří mají již část trestu odnětí svobody za sebou je zřízeno tzv. **výstupní oddělení**. Na toto oddělení jsou umísťováni odsouzení půl roku před koncem trestu, jejichž odpykaný trest byl delší než tři roky a odsouzení, kteří nemají sociální zázemí a potřebují pomoc při začlenění zpátky do běžného života.

Dalším oddělením je **eskortní oddělení**, kde jsou ubytováni odsouzení z jiných věznic, kteří přijeli do Vazební věznice Praha – Pankrác za účelem soudního jednání či policejního vyšetřování, tedy pro potřeby orgánům činným v trestním řízení. Po ukončení daných úkolů jsou odsouzení zpět přemístěni do své kmenové věznice.

Oddělení výkonu kázeňských trestů slouží k odpykávání kázeňských trestů. Problematiku kázeňského řízení upravuje zákon č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně § 46 až § 55 a prováděcí vyhláška MS č. 378/2004 Sb., konkrétně § 58 až § 70.

Posledním specifickým oddělením je **krizové oddělení**, které je zřízeno pro dočasný pobyt odsouzených u kterých jsou zaznamenány symptomy krizového stavu. Účelem tohoto oddělení je poskytnout odsouzenému pomoc potřebnou pro odeznění jakéhosi krizového stavu. Odsouzení jsou na toto oddělení umísťováni převážně na doporučení psychologa. Součástí Vazební věznice Praha - Pankrác je také **nemocnice s poliklinikou**, která poskytuje ambulantní a ústavní péči o odsouzené. Jsou zde umísťováni odsouzení muži a ženy, obvinění muži a ženy z věznic z celého území naší republiky.

2.3 Personální zajištění oddělení výkonu trestu

Na oddělení výkonu trestu působí pracovníci jednak ve služebním poměru a také občanskí zaměstnanci. Mezi pracovníky ve služebním poměru patří vedoucí oddělení a jeho zástupce, inspektoři dozorcí služby a dozorcí 2. třídy. Občanskí zaměstnanci jsou odborní pracovníci mezi které patří psychologové, pedagogové, sociální pracovníci, pedagog volného času a vychovatelé.

V poslední době dochází ve vězeňské službě k určitým změnám týkající se personálního obsazení, zejména pokud jde o zvyšování kvalifikace zaměstnanců, kdy je kladen velký důraz na vzdělání. Cílem této změny je vytvořit takovou zaměstnaneckou strukturu, která bude vyhovovat zvyšujícím se nárokům na odbornost, vzdělanost a profesionalitu. Vzdělávání personálu je velmi důležité a podstatné k odvádění dobré práce s vězněnými osobami, ale též proto, aby zaměstnanci dokázali předcházet syndromu vyhoření či jiným psychickým následkům této velmi vysilující práce. Odborní zaměstnanci a výchovní pracovníci mají vystudovány nebo studují na vysokých školách humanitního směru dle svého zaměření a účastní se různých forem vzdělávání v rámci Programu celoživotního vzdělávání pořádaných Institutem vzdělávání Vězeňské služby České republiky.

Účel výkonu trestu také pomáhají naplňovat a podílí se pověřeni zástupce registrovaných církví, náboženských společností, nevládních organizací, zájmových sdružení občanů a dalších institucí. Tito zástupci mohou udržovat s odsouzenými osobní styk, zajímat se o chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody a pomáhat jim při vytváření podmínek pro jeho samostatný způsob života.

3 VYTVÁŘENÍ PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ VE VAZEBNÍ VĚZNICI PRAHA – PANKRÁC

3.1 Tvorba programů zacházení

„Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti (zák. č. 169/1999 Sb, § 41 odst. 1).“

Program zacházení se zpracovává na základě **komplexní zprávy**, která se vytváří na nástupním oddělení, jak již bylo uvedeno v předcházející kapitole. Znamená to, že každý z odborných zaměstnanců zpracuje odborné posouzení jednotlivého odsouzeného. Výsledkem je tedy pedagogická, psychologická a sociální charakteristika nebo – li posouzení. Součástí komplexní zprávy je též i hodnocení vychovatele nástupního oddělení a lékařská zpráva. Závěr výše uvedených charakteristik obsahuje doporučení jednotlivých odborných pracovníků k programu zacházení. Podklady komplexní zprávy jsou důležité pro speciálního pedagoga, který následně sestavuje konkrétní **program zacházení** (viz. příloha č. 2).

Stručně řečeno, program zacházení je výchovným prostředkem, prostřednictvím něhož jsou odsouzení vedeni k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a zároveň slouží k naplňování účelu výkonu trestu.

„Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr (zák. č. 169/1999 Sb, § 41 odst. 3).“

Program zacházení obsahuje pracovní povinnosti, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Pedagog sestavuje tento program zacházení s ohledem na zdravotní stav odsouzeného, jeho osobnost, zájmy a záliby, fyzické a psychické předpoklady pro splnění daného programu zacházení. Dále na základě údajů obsažených v komplexní zprávě a za

současného zohlednění všech skutečností formuje cíle výchovného působení na odsouzeného a metody, které k daným cílům směřují.

Jak shora uvedeno, aktivity programu zacházení stanovuje speciální pedagog, přičemž odsouzený má na výběr z možností aktivit (viz. následující tabulka). Nutno také uvést, že pokud jde o speciálně výchovné aktivity, tyto jako jediné stanovuje speciální pedagog na základě údajů obsažených v komplexní zprávě a odsouzený si je nemůže sám zvolit.

Tabulka: Přehled aktivit programu zacházení

Vzdělávací aktivity	Zájmové aktivity	Speciálně výchovné aktivity
Anglický jazyk	Pankrác Times	AT poradna
Německý jazyk	Svět zajímavostí	AT skupina
Španělský jazyk	Výtvarný kroužek	Aktivní imaginace
Kurz obsluhy PC	Divadelní kroužek	Relaxace
Právní minimum	Dřevomodelářský kroužek	Psycholog
Sociálně právní poradenství	Kroužek pěstitelství	Resocializační klub
Základy domácích prací	Přírodopisný kroužek	Psychosociální výcvik
Základy přípravy stravy	Keramická dílna	Psychosociální skupina
	Motoristický klub	Společenský kodex
	Hudební a poslechové kluby	Volná tribuna
	Sportovní klub - posilovna	Reintegrační poradna
	Sportovní klub - tělocvična	
	Sportovní klub - šachy	
	Sportovní klub – stolní tenis	
	Sportovní klub – běh	
	Sportovní klub – volejbal	
	Sportovní klub – badminton	

„Společným cílem všech programů je příprava odsouzených na život na svobodě. Kromě svého specifického zaměření nabídnou programy navíc tato obecná poznání (kognitivní vzorce):

- práce, vzdělávání a aktivity volného času jsou v životě oprávněné a nezastupitelné,
- mají významné místo v hierarchii hodnot a jsou přínosem z hlediska bezprostřední a dlouhodobé perspektivy,
- v životě jsou proporcionálně zastoupeny (hospodaření s časem),
- dříve než přijdou příjemné výsledky, je třeba investovat úsilí,
- zažít úspěch a ocenění je příjemné,
- jedinec může do značné míry určovat svůj osud,
- zkušenost z týmové a individuální práce,
- poučení o sebekontrolě a odpovědnosti (Kýr, 1998, s. 34).“

Programem zacházení jsou stanoveny:

- cíle programu zacházení,
- pracovní aktivity,
- vzdělávací aktivity,
- zájmové aktivity,
- oblast utváření vnějších vztahů.

„Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možnosti věznice, které pro něj považuje za vhodné (vyhláška č. 378/2004 Sb., § 36 odst. 1).“

Obecně lze říci, že k obecným cílům programu zacházení patří osvojení si právních norem a vypěstování pocitu zodpovědnosti ve vztahu ke spáchané trestné činnosti, případně upevnění respektu k obecně platným zákonům a společenským normám. Tyto cíle jsou společné pro všechny odsouzené s tím, že některé z dalších cílů jsou stanovovány individuálně. Mezi konkrétní individuální cíle patří vnitřní sebekontrola, ovládání svého chování, vytváření a stabilizace pracovních ná-

vyků, pěstování pocitu zodpovědnosti, zvažování svého rozhodnutí, spolupráce, přizpůsobení se, tlumit impulsivnost, posilovat sebevědomí a sebejistotu, přehodnotit svůj vztah např. k alkoholu a mnoho dalších.

Program zacházení je zpracováván na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Součástí programu je konkrétně formulovaný cíl působení, který směřuje k resocializaci odsouzeného a jeho následného zařazení do normálně fungující společnosti s omezeným rizikem návratu k trestné činnosti. Tento program dále obsahuje vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové a pracovní aktivity. V neposlední řadě zahrnuje i oblast utváření vnějších vztahů, o čemž bude pojednáno v příslušné kapitole.

3.2 Podíl odborných zaměstnanců na tvorbě programu zacházení

Jak již bylo uvedeno v předcházejících kapitolách, mezi odborné zaměstnance věznice patří psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník a vychovatel.

Psycholog má za úkol zpracovat psychologickou charakteristiku odsouzeného (viz. příloha č. 3) na základě psychodiagnostického vyšetření ke kterému používá standardizovanou testovou baterii a poznatky získané z anamnestického rozhovoru s odsouzeným. Z těchto údajů zpracovává výslednou psychologickou zprávu, která obsahuje:

- anamnestická data
- relevantní poznatky z pozorování
- popis osobnosti odsouzeného orientovaný na intelektové schopnosti, emoční stabilitu, hodnotovou orientaci, volní vlastnosti, motivační činitele chování a sociálně psychologické dovednosti,
- psychologickou analýzu postoje odsouzeného k trestné činnosti a výkonu trestu odnětí svobody, přijetí pocitu viny,
- stanovení přístupu pracovníků vězeňské služby k odsouzenému a doporučení k programu zacházení, včetně dispozic k pracovnímu zařazení,

- závěr doporučení k programu zacházení, eventuální upozornění na nebezpečnost jednání odsouzeného atd.

Sociální pracovník vypracovává sociální anamnézu (viz. příloha č. 4) pro sestavování programu zacházení. Poznatky pro zpracování sociální anamnézy získává pomocí cíleného rozhovoru s odsouzeným, studiem spisového materiálu, rodinnými příslušníky a v neposlední řadě uplatněním vlastní zkušenosti. Na základě těchto zjištění zpracuje sociální charakteristiku odsouzeného, která obsahuje:

- osobní a rodinnou anamnézu, včetně psychiatrické zátěže,
- průběh civilního zaměstnání
- kontakt se sociálními kurátory či pracovníky Probační a mediační služby před nástupem do výkonu trestu,
- zajištění ubytování a zaměstnání po výkonu trestu odnětí svobody,
- závěrem doporučí stanovení programu zacházení a potřebu speciálního zacházení.

Speciální pedagog sestavuje samotný program zacházení na základě podkladů shora uvedených zaměstnanců. Předtím než program zacházení sestaví, sám též zpracovává pedagogickou charakteristiku odsouzeného (viz. příloha č. 5) ke které využívá cílený standardizovaný dotazník, anamnestický rozhovor a vychází též ze studia spisového materiálu. Na základě všech poznatků zpracuje diagnostický portrét obsahující:

- vyhodnocení výsledků výchovy odsouzeného, dosažené vzdělání a průběh zaměstnání,
- úroveň sociálních vztahů k okolí, stálost, aktivitu při navazování vztahů a míru narušenosti,
- reakce odsouzeného na pobyt ve vězení a jeho subjektivní hodnocení situace,
- schopnost posoudit své další perspektivy, výši ochoty akceptovat vězeňský režim,
- hierarchie hodnot, zhodnocení životních cílů a další.

4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ VE VAZEBNÍ VĚZNICI PRAHA – PANKRÁC

4.1 Realizace programů zacházení

Na realizaci programů zacházení se podílejí shora uvedení zaměstnanci oddělení výkonu trestu a legislativní rámec programů zacházení je upraven zejména v § 41 zákona č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody, § 36 až 39 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR č. 18/2004, nařízení č. 61/2006, čl. 3 pokynu č. 1, čl. 20 Vnitřního řádu Vazební věznice Praha - Pankrác pro odsouzené a Nařízení vedoucího oddělení výkonu trestu č. 3/2002.

Speciální pedagogové realizují celkem 4 speciálně výchovné, 1 vzdělávací a 2 zájmové aktivity. Sociální pracovníci vedou 2 speciálně výchovné a 1 vzdělávací aktivitu, psychologové 5 speciálně výchovných aktivit a 2 zájmové aktivity. Pedagog volného času má na starosti 1 speciálně výchovnou a 5 zájmových aktivit. Aktivity programu zacházení vedou i vychovatelé dle své odbornosti. Do vedení vybraných aktivit jsou zapojováni i sami odsouzení, kteří se podílejí na realizaci a průběhu aktivity.

Odborní zaměstnanci kromě diagnostiky provádí pravidelné individuální pohovory s odsouzenými, kdy s nimi řeší psychické problémy, žádosti a stížnosti, provádí poradenskou pedagogickou a psychologickou pomoc, poskytují odsouzeným sociálně právní poradenství apod. Činnost odborných zaměstnanců si klade za cíl odborně působit na odsouzené v rámci stanoveného programu zacházení, který slouží jako prostředek vedoucí k resocializaci jedince a následně k dodržování platných norem společenského života, zvládnání různých náročných životních situací apod.

4.2 Pracovní aktivity

V souladu se zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, je odsouzenému uložena řada povinností. Jednou ze základních povinností odsouzeného je i povinnost pracovat, pokud mu byla práce přidělena a je k práci zdravotně způsobilý.

Pracovní aktivity lze považovat za jeden z hlavních resocializačních činitelů. Odsouzení si prostřednictvím pracovní aktivity vytvářejí a stabilizují pracovní návyky a v neposlední řadě jsou díky pracovnímu zařazení schopni splácet své pohledávky. Odsouzení jsou pracovním zařazením na základě svých profesních znalostí, zdravotního stavu, dovednostem a celkové psychické způsobilosti. O zařazení odsouzeného do práce se sepisuje Záznamový list o zařazení odsouzeného na pracoviště (viz. příloha č. 6).

Mezi pracovní aktivity patří:

- zaměstnávání,
- práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice.

Ve Vazební věznici Praha – Pankrác existuje 20 vnitřních pracovišť. Odsouzení jsou zde zaměstnáváni např. v kovoobráběcí dílně, prádelně, truhlárně, tiskárně a autoopravárenských dílnách. Někteří se podílejí na chodu věznice či pracují i mimo věznici.

Odsouzení zaměstnávání mimo věznici musí splňovat kritéria dané zákonem, kdy je zaměstnání odsouzeného podmíněné udělením volného pohybu mimo věznici v souvislosti s plněním pracovních úkolů. Odsouzení vhodní k udělení tohoto institutu mohou být předběžně vytipováni již v průběhu svého pobytu na nástupním oddělení. Volný pohyb není udělován odsouzeným, kteří jsou stíháni pro další trestnou činnost, osobám které zákon označuje jako „zvlášť nebezpečné“, jedincům s nařízenou ambulantní či ústavní léčbou, útekářům z výkonu trestu odnětí svobody, dětských domovů či výchovných ústavů pro mládež. Zpravidla na tato pracoviště nejsou zařazováni ani recidivisté či pachatelé násilných trestných činů.

4.3 Vzdělávací aktivity

Vzdělávání v systému vězeňství představuje širokou škálu aktivit, od výuky negramotných odsouzených až po vysokoškolské studium. Vzhledem k tomu, že ve Vazební věznici Praha - Pankrác není zřízeno učiliště ani jiné školské zařízení jsou v oblasti základního vzdělávání alespoň realizovány kurzy na úrovni ročníků základní školy, které slouží k doplnění základního vzdělání.

V rámci programu zacházení, konkrétně vzdělávacích aktivit mají odsouzení možnost výběru z **výuky jazykových kurzů** (anglický, německý a španělský jazyk), přičemž výuka je rozdělena na začátečníky, mírně pokročilé, středně pokročilé a praktickou konverzaci. Výuku pro začátečníky mohou vést i samotní odsouzení, další kurzy pak vedou odborní zaměstnanci věznice.

Mezi další vzdělávací aktivitu programu zacházení patří **Sociálně právní poradenství**, které vede odborný zaměstnanec. Obsahem je seznámení odsouzených se základními normami upravující výkon trestu odnětí svobody a osvojení si základních vědomostí z oblasti systému sociálního a zdravotního zabezpečení, správního a sociálního uspořádání v systému České republiky.

Odsouzení mají možnost navštěvovat **Kurz obsluhy osobního počítače**, jehož náplní je osvojení si nezbytně nutné části odborné terminologie, osvojení si vědomostí, dovedností a návyků potřebných pro práci s počítačem, používání textového editoru a osvojení si správu souborů.

Aktivita **Právní minimum** je určena pro odsouzené z výstupního oddělení, avšak v případě zájmu a se souhlasem a na doporučení pedagoga má možnost přihlásit se do tohoto kroužku i každý odsouzený z jiného oddělení. Cílem je poskytnout odsouzeným základní informace z oblasti práva. Absolvování tohoto kurzu by mělo odsouzeným pomoci předvídat úskalí přechodu do občanského života.

Aktivita **Základy přípravy stravy se zaměřením na společné stravování** poskytuje osvojení si teoretických i praktických dovedností při přípravě pokrmů. Odsouzení se podílejí na výběru vhodných potravin a praktické přípravě pokrmů. Do této aktivity jsou zařazováni odsouzení z výstupního oddělení.

Základy domácích prací je další aktivita určená převážně pro odsouzené z výstupního oddělení. Cílem je vytvořit u odsouzených základní návyky a dovednosti v oblasti domácích prací. Účast na této aktivitě by měla odsouzeným napomoci v přechodu z výkonu trestu odnětí svobody do civilního života v oblasti domácích prací, tedy žehlení prádla, ručního ale i strojového šití.

„Cílem těchto programů je zvýšit šanci vězňů na reintegraci do společnosti, podporovat jejich morálku, zlepšovat jejich chování a napomoci jim udržet svou důstojnost (Kýr, 1998, s. 35).“

4.4 Speciálně výchovné aktivity

Tyto výchovné aktivity jsou činnosti na které se v realizaci programu zacházení klade velký důraz, neboť právě ony by měly nejvíce směřovat a vést k resocializaci odsouzených. Vedeny jsou odbornými zaměstnanci, tedy psychology, speciálními pedagogy, sociálními pracovníci nebo vychovateli. Jak již napovídá název těchto aktivit – speciálně výchovné, jedná se tedy o speciální aktivity, které jsou odsouzenému určeny speciálním pedagogem na základě celkové komplexní zprávy, znamená to tedy, že tyto aktivity si odsouzený nevybírá.

Jednou ze speciálně výchovných aktivit je **Aktivní imaginace**, což je specifická psychoterapeutická edukační aktivita, která je určena pro vybrané odsouzené. Jedná se o otevřenou skupinu a podmínkou je schopnost imaginativní produkce a sebereflexe. Další podmínkou je pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody minimálně po dobu šesti měsíců. Cílem je rozvoj pozitivních rysů osobnosti a terapie sociálních a psychických patologií. Obsahem práce je aktivní imaginace, přičemž jednotlivá sezení se týkají osobních a interpersonálních oblastí a zabývají se zpracování nevědomých konfliktů, obranných mechanismů apod.

Psychosociální skupina je určena pro mladé odsouzené a je vedena psycholožkou. Cílem je nácvik komunikačních dovedností, rozvíjení a upevňování sociálních vazeb, rozvoj tvořivého myšlení a získání nových poznatků z oblasti sociální psychologie.

Psychosociální výcvik je aktivita vedená vychovatelem. Jedná se o skupinovou práci s cílem rozvíjet a upevňovat sociální vazby, zkvalitnit komunikaci rozvoj tvořivého myšlení a kreativity. Aktivita probíhá formou psychosociálních her a cílenou diskusí s využitím skupinové dynamiky za účelem prohloubení a sebezpoznání jednotlivých účastníků a následná konfrontace se způsoby chování ostatních členů skupiny.

Aktivita s názvem **Relaxace** je určena pro odsouzené se zvýšenou hladinou neuroticismu, pro odsouzené s počátečními adaptačními potížemi, kteří jsou aktuálně psychicky nestabilizovaní apod. Využívají se zde různá relaxační cvičení, Schulzův autogenní trénink a progresivní relaxace. Cílem je za pomoci těchto technik docílit maximálního psychického a fyzického uvolnění odsouzených. Účelem je pak zmírnění zvýšené emoční vzrušivosti, úzkostných stavů, krize z uvěznění apod.

Společenský kodex je aktivita určená pro odsouzené, kteří nejsou pracovně zařazeni. Práce s odsouzenými je zaměřena na osvojení si pravidel společenského chování a cílem je příprava odsouzených na návrat z výkonu trestu odnětí svobody z hlediska mezilidské komunikace chování v nejrůznějších společenských situacích.

Aktivita **Volná tribuna** je určena pro odsouzené z výstupního oddělení a je vedena psychologem. Jedná se o řízené diskuse pod vedením psychologa, které sledují prohlubování vztahů k rodině a řešení různých sociálních problémů za použití Ballintovských skupin.

Rovněž pro odsouzené z výstupního oddělení je určena **Reintegrační poradna**. Určena výstupnímu oddělení je tato aktivita proto, neboť tito odsouzení budou za nedlouhou dobu propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Práce je zaměřena na orientaci v oblasti sociálního zabezpečení, získání alespoň základních znalostí a dovedností při jednání s úřady a zajišťování základních sociálních potřeb v případě problematické sociální situace odsouzeného po návratu z výkonu trestu. Aktivitu vede sociální pracovnice a funguje i spolupráce s orgány sociálního zabezpečení, probační a mediační službou, sociálními kurátory. Spolupráce probíhá formou besed, skupinového či individuálního poradenství.

Další specifickou aktivitou je **Resocializační klub**. Cílem této aktivity je všestranná stabilizace osobnosti se zaměřením na řádný život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Práce na této aktivitě se skládá z několika okruhů, které jsou pode úvahy vedoucího aktivity střídány. Jedná se o vzdělávání, nácvik sociálních dovedností, činností terapie, výroba dekoračních předmětů, asertivní jednání a mnoho dalšího.

Mezi další specifické aktivity programu zacházení patří **AT poradna** a **AT skupina**, které jsou určeny pro odsouzené, kteří spáchali trestný čin pod vlivem alkoholu či drog a možnost navštěvovat tuto aktivitu mají i ti, kteří mají s alkoholem či drogami problémy v civilním životě. První skupina je vedena speciálním pedagogem a druhá vychovatelem.

Aktivita s názvem **Psycholog** je určena odsouzeným, kteří spáchali trestný čin vraždy (§ 219 tr. zák.) a probíhá pod vedením psychologa. Cílem skupiny je, aby si odsouzený uvědomil náhled na sebe samého, na to jak reaguje a selhává ve vypjatých situacích. Ve skupině se probírají detailní rozborů okolností spáchané vraždy, co tomuto spáchanému trestnému činu předcházelo a jaké motivy je provázely. S psychologem odsouzení dále rozebírají modelové krizové situace, zejména se učí jak jim čelit a jaké jednacích strategie zvolit, aby se znovu neopakovalo afektivní selhání a následný zkrat v jednání odsouzeného.

Speciálně výchovné aktivity se tedy zaměřují jednak na osvojování si sociálních dovedností nutných pro život na svobodě a též na řešení sociálních a psychických problémů.

4.5 Zájmové aktivity

Smyslem zájmových aktivit je uspokojování kulturních a duchovních potřeb odsouzených. Zájmové aktivity vycházejí ze zájmů odsouzených, jejichž prostřednictvím by si měli osvojit účelné využívání volného času. Aktivity probíhají pod vedením vychovatelů či odborných pracovníků věznic.

Pankrác Times a redakční rada je aktivita na které vzniká časopis Pankrác Times, který je ve Vazební věznici Praha – Pankrác vydáván již řadu let. Vzniká pod záštitou psycholožky, která je koordinátorem a hlavním poradcem této aktivity. Tvůrci časopisu jsou však samotní odsouzení zařazení do této aktivity. Tisk časopisu zajišťuje pracoviště tiskárna uvnitř věznice

Nejvíce nabízených činností obsahuje aktivita **Sportovní klub**. Tato aktivita zahrnuje výběr z posilovny, tělocvičny, stolního tenisu, volejbalu, badmintonu, běhu a sportovního klubu – šachy.

Aktivita **Svět zajímavostí** vznikla na základě zájmu samotných odsouzených. Odsouzení si v tomto kroužku sdělují různé zajímavosti z médií, knih či jiných zdrojů. Aktivita probíhá formou diskuse a promítáním dokumentárních filmů z oblastí jako je např. historie, vesmír apod.

Odsouzení mají možnost navštěvovat další aktivitu s názvem **Výtvarný kroužek**, kde je využíváno široké spektrum výtvarných technik jako např. malba, kresba, modely, koláže aj.

Pod vedením pedagoga volného času a vychovatele probíhá aktivita **Hudební a poslechové kluby**, které se konají v hudebním ateliéru a jsou zaměřeny na různé hudební žánry. V rámci této aktivity funguje i hudební skupina složená z odsouzených, kteří ve věznici pořádají koncerty pro ostatní odsouzené.

Další zájmovou aktivitou je **Přírodopisný kroužek**, který si klade za cíl poznání fauny a flory naší planety, včetně základní orientace ve vývoji Země a životě na ni. Sami odsouzení mají možnost v rámci aktivity připravovat si příspěvky pro spoluodsouzené, je umožněna i tematicky volená videoprojekce.

Divadelní kroužek je aktivita, které rovněž vznikla na základě zájmu odsouzených. Jednotlivá setkání jsou zkouškami divadelního sboru pod vedením psychologa. Po nacvičení divadelní hry je pak představení umožněno shlédnout ostatním odsouzeným a personálu věznice.

Kroužek **Keramická dílna** vede speciální pedagog a obsahem práce na této aktivitě je výroba drobných předmětů z keramické hlíny, odsouzení se zde učí technikám jako např. glazování, barvení výrobků a techniky práce na elektrickém hrncářském kruhu a techniky výpalu v peci.

Dřevomodelářský kroužek probíhá pod vedením vychovatelů a obsahem práce je výroba drobných předmětů jako např. výroba dřevěných hraček, hlavolamů, poliček a mnoho dalšího.

Kroužek pěstitelství odsouzeným nabízí práci týkající se pěstování květin, zeleniny či ostatních plodin ve skleníku. Tato aktivita však probíhá pouze v sezóně.

Poslední aktivitou je **Motoristický klub**, který je veden vychovatelem a odsouzení jsou zde seznamováni s novinkami motoristického průmyslu, učí se zde pravidla silničního provozu atd. Vychovatel při vedení této aktivity má možnost využívat záznamů z televizních programů a tematických časopisů apod.

Zájmové aktivity jsou tedy zaměřeny na nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci oddělení výkonu trestu s cílem rozvíjet schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Většina odsouzených má problém s tzv. sociálně hodnotovým prožíváním volného času, zvláště pokud se jedná o jedince s životním stylem kriminálního charakteru, což je dáno nejen nedostatkem motivace, ale i absencí potřebných základních životních znalostí a dovedností. Nabytí těchto potřebných fenoménů je možno pokládat právě za elementární úkoly aktivit volného času.

4.6 Oblast utváření vnějších vztahů

Jedná se o poslední stanovenou oblast programu zacházení, která je zaměřena na **uspořádání a zajištění sociálních podmínek života po propuštění**. Práce v této oblasti je určena především sociálním pracovníkům, které v rámci programu zacházení spolupracují např. s Městským centrem sociálních služeb a prevence, Probační a mediační službou České republiky, sociálními kurátory atd. Pokud má odsouzený alespoň nějaké sociální zázemí, je mu vždy programem zacházení stanovena podpora vztahu s rodinou či kontakt se sociálním zázemím apod. Realizace této oblasti probíhá v rámci institutu povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou v časovém rozmezí od 3 do 24 hodin či přerušení výkonu trestu až na 48 hodin v souladu s zákonem o výkonu trestu a vyhlášky (tzv. extramurální aktivity). Přitom se přihlíží ke stupni narušení osobnosti odsouzeného, povaze a délce uloženého trestu, typu věznice a k celkovému chování odsouzeného v průběhu dosud vykonaného trestu.

Zjednodušeně lze aktivitami v oblasti utváření vnějších vztahů rozumět aktivity (**extramurální programy**), které v kladném směru přispívají k nácvičku soběstačného života odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu a na podporu vytváření sociálního zázemí.

Oblast utváření vnějších vztahů v kostce obsahuje:

- uspořádání a zajištění sociálních podmínek života po propuštění,
- udržení a posílení pozitivních vazeb mezi blízkými,
- vyřizování potřebných dokladů před skončením výkonu trestu (občanské průkazy atd.),
- navazování kontaktů s charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo zajistí vhodné podmínky v prvních dnech života odsouzeného po propuštění z výkonu trestu.

Jak již bylo uvedeno shora, této oblasti programu zacházení se věnují zejména sociální pracovníci ve spolupráci s různými státními organizacemi.

5 VYHODNOCOVÁNÍ PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ

5.1 Vyhodnocování programu zacházení u odsouzených

Plnění programů zacházení, tedy souhrn všech vzdělávacích, speciálně výchovných a zájmových aktivit, cíl a oblast utváření vnějších vztahů je vyhodnocováno u každého odsouzeného v pravidelných intervalech daných zákonem. Podle zákona č. 169/1999 Sb., § 38 odst. 2 je vyhodnocován program zacházení u odsouzených:

- a) za měsíc ve věznici pro mladistvé
- b) za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- c) za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- d) za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Vyhodnocení ve výše uvedených termínech zpracovává vychovatel, který má odsouzeného svěřeného do péče. Hodnocení se zapisuje do osobní karty odsouzeného. Toto hodnocení obsahuje:

- základní údaje: kde byl umístěn, zda byl přemístěn či přeřazen, další důležité informace (např. pobyt na krizovém oddělení apod.),
- cíl programu zacházení: zda odsouzený v uvedeném období program plnil či neplnil, nebo plnil částečně (v jakých oblastech),
- pracovní aktivity: zda byl zapojen, míra a kvalita zapojení,
- vzdělávací aktivity: zda byl zapojen, míra a kvalita zapojení,
- speciálně – výchovné aktivity: zda byl zapojen, míra a kvalita zapojení,
- zájmové aktivity: zda byl zapojen, míra a kvalita zapojení,
- utváření vnějších vztahů: záznam četností, druhu a hloubky kontaktů,
- hodnocení pořádku a kázně: stupeň diferenciací, kázeňské tresty – odměny, osobní pořádek ve věcech, vnější projevy chování,
- doporučení: na co se má odsouzený zaměřit, zda je potřeba aktualizovat program zacházení, návrhy konkrétních opatření aj.

Vyhodnocení programu zacházení vychovatelem není jediným hodnocením odsouzeného ve výkonu trestu. Vedoucí speciálně výchovných aktivit pravidelně jedenkrát za tři měsíce hodnotí odsouzené z práce na aktivitě (u odsouzených umístěných na výstupním oddělení jedenkrát za dva měsíce), přičemž toto hodnocení obsahuje nejen aktivitu ve skupině, ale také chování, sociometrické poznatky a další.

Následně toto hodnocení posoudí příslušný speciální pedagog, který může program zacházení aktualizovat v souvislosti se změnou chování a jednání odsouzeného.

Celkové plnění programu zacházení, včetně cílů je vedle chování a postojů ke spáchanému trestnému činu a k výkonu trestu jedním z rozhodujících skutečností k tomu, aby odsouzenému mohlo být na návrh vychovatele povoleno ředitelem věznice přerušit trestu, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin či přeřazení odsouzeného do některé ze tří prostupných skupin tzv. vnitřní diference.

Skupina vnitřní diference slouží vedle naplňování cílů programů zacházení též k pozitivní motivaci odsouzených. Jedná se o ucelený systém zařazování odsouzených do jednotlivých skupin vnitřní diference. Do první skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří aktivně plní program zacházení i veškeré další povinnosti a chovají se v souladu s Vnitřním řádem věznice. Do druhé skupiny vnitřní diference jsou automaticky umístěni všichni odsouzení, kteří právě nastoupili výkon trestu. Jedná se o základní zařazení, přičemž je na každém odsouzeném zda setrvá v této základní skupině či se postupem času a za současného splnění podmínek na základě návrhu vychovatele přeřadí do první skupiny vnitřní diference. V případě, že odsouzený neplní program zacházení, neplní si své povinnosti a chová se v rozporu s Vnitřním řádem věznice, je opět na návrh vychovatele odsouzený zařazen do třetí skupiny vnitřní diference.

„Vnitřní diference je výsledkem celkového zhodnocení osobnosti vězně. Právě na jeho základě se stanoví metod práce s věznem, doporučené postupy pro jednání s ním, korekce případných poruch chování. Obvykle se stanovují:

- zařazení do kolektivu vězňů,
- charakter přidělené práce,

- edukativní a terapeutické činnosti,
- volnočasové aktivity,
- speciální zařazení (poruchy osobnosti, sexuální devianti apod.).

Důležitou roli hraje i adaptace člověk na podmínky ve vězení (Sochůrek, 2003, s. 33).“

Při zařazování odsouzených do jednotlivých skupin se přihlíží i k jejich chování, jednání, postoji ke spáchanému trestnému činu i samotnému výkonu trestu. Většina odsouzených se snaží co nejlépe plnit všechny své povinnosti, aby jim bylo umožněno zařazení do první skupiny vnitřní diferenciaci odsouzených, neboť tato přináší nejvíce motivačních činitelů (možnost opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, návštěva akce mimo věznici za doprovodu zaměstnance věznice, sledování televizních programů bez omezení atd.) Lze tedy mít za to, že skupina vnitřní diferenciaci je motivačním prvkem hned vedle plnění programu zacházení.

V případě, že si odsouzený podá žádost o přearování do mírnějšího typu věznice či podmíněně propuštění, zpracovává vychovatel hodnocení k soudu na odsouzeného, přičemž vychází ze shora uvedených skutečností. Plnění programu zacházení je tedy stěžejním podkladem pro hodnocení odsouzeného k soudu.

5.2 Dokumentace aktivit programu zacházení

Zpracovávání evidence a dokumentace aktivit programů zacházení u odsouzených vymezuje Metodický list č. 6/2007, který stanoví, že do dokumentace a evidence aktivit programů zacházení náleží:

- stručný projekt aktivity, který obsahuje informace o obsahu, metodách, frekvenci a délce jednotlivých setkání, místě konání a cíl aktivity,
- seznam odsouzených docházejících na aktivitu (docházku),
- přípravu zaměstnance, tedy vedoucího aktivity na každé setkání.

Rozvrh aktivit programů zacházení je sepisován zvlášť pro všechny oddělení výkonu trestu, má podobu jakéhosi rozvrhu dne na každý týden. Odsouzení mají tento **rozvrh aktivit programů**

---

zacházení (viz. příloha č. 7) vyvěšen na oddělení, aby přesně věděli kdy se která aktivita koná. Rozvrh neobsahuje jména účastníků na aktivitách, je proto na každém odsouzeném, aby si pamatoval, které aktivity si zvolil do svého programu zacházení.

6 VÝVOJ ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI – KONCEPCE DO ROKU 2015

„Vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky jsou odrazem vývoje, kulturní a ekonomické úrovně celé společnosti. Způsob zacházení s pachateli trestných činů vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti (státu) k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám (Kýr, 2005, s. 19).“

S celkovou stabilizací politického a společenského systému dochází též ke stabilizaci českého vězeňství. Penologické myšlenky kolísají, na jedné straně se vyskytují tendence dekriminizace a depenalizace a na straně druhé je kladen důraz na prosazování práva. I vstup České republiky do Evropské unie s sebou přináší nutnost koncepce českého vězeňství. Vzhledem k výše uvedenému nemůže tedy původní koncepce reflektovat nové vývojové trendy.

Hlavní z věcí nové koncepce vězeňství je mj. pojem klasifikace odsouzených. Tento pojem se v našem trestním právu v současnosti vůbec nevyskytuje. Užívají se pouze pojmy vnitřní a vnější diferenciaci. V současné době vnější diferenciaci realizují soudy (zařazení odsouzeného do typu věznice) a vnitřní diferenciaci provádí sama vězeňská služba. Zkušenosti ze zahraničí jednoznačně ukazují, že systém zařazování odsouzených do jednotlivých skupin diferenciaci není efektivní a ve vyspělých zemích je tato tendence již překonána. I Česká republika by se v budoucnu měla přiblížit k novým penologickým systémům.

„Podstatou úspěšné klasifikace je správné a objektivní stanovení kritérií. Na základě výsledků zahraničních výzkumů byly v posledních letech vytvořeny a jsou za takové považovány nástroje hodnocení rizik a potřeb (Kýr, 2005, s. 19).“

Tato metoda hodnocení rizik a potřeb by měla být aplikována opakovaně v průběhu vývoje pachatele ve výkonu trestu odnětí svobody, což vyplývá ze soudních nálezů Evropského soudu pro lidská práva, jež zdůrazňují, že nebezpečnost není nejen nezbytným, ale ani trvalým rysem pachatele trestné činnosti, tedy odsouzeného. Hlavním předpokladem přechodu na shora uvedenou klasifikaci odsouzených na základě zhodnocení rizik a potřeb je návaznost a následné zařazení odsouzených do jednotlivých typů věznic. Tato změna, tedy změna v pojetí klasifikace, diferenciaci a vůbec

zařazování odsouzených bude především vyžadovat přípravu a přijetí novel příslušných zákonů, tedy novelu trestního zákona a zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Nezbytným předpokladem také bude důkladná teoretická příprava založená na dalším studiu zahraničních zkušeností, zpracování metodiky hodnocení rizik a potřeb a samozřejmě též odborný výcvik personálu vězeňské služby k uplatňování této nové metody. Základním předpokladem bude opět realizace programů zacházení, zejména bude potřeba individualizace zacházení s odsouzenými na základě již zmíněných zhodnocení rizik a potřeb. Současné programy zacházení bude možné ponechat, avšak bude třeba při jejich realizaci nutně věnovat pozornost zejména jejich počtu, tedy ne podle zásady ne mnoho a formálně, ale spíše méně a efektivně. Neméně důležité také bude vytvořit společně s organizacemi, které se zabývají postpenitenciární péčí standardizované programy, které by pokrývaly období před a po propuštění z výkonu trestu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 VÝZKUM – FORMULACE PROBLÉMU

Rozdíly ve vnímání programů zacházení odsouzených, tedy v preferenci aktivit programu zacházení ve vztahu k zařazení do typu věznice, věku a dosaženého vzdělání.

7.1 Cíl empirického šetření

Cílem této části práce bylo:

1. Zjistit zda odsouzení vnímají rozdílně stanovený program zacházení podle toho v jakém typu věznice jsou zařazeni, tedy zda odsouzení zařazení do věznice s ostrahou a dozorem preferují určitý typ aktivit programu zacházení a jaký je rozdíl v preferenci aktivit programu zacházení u odsouzených rozdělených podle věku a stupně dosaženého vzdělání.
2. Z následných zjištění stanovit závěry a doporučení pro praxi.

7.2 Charakteristika šetřeného souboru

Výběr účastníků výzkumu byl proveden ve Vazební věznici Praha – Pankrác, na oddělení výkonu trestu. Jednalo se o odsouzené muže. Z jednotlivých metod výběru vzorku se v podmínkách věznice jevílo nejvhodnější užití kombinace stratifikovaného a jednoduchého náhodného výběru. Náhodně byl vybrán vzorek 50 odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici s dozorem a 50 odsouzených pro výkon trestu zařazených ve věznici s ostrahou. Celkem se tedy výzkumu zúčastnilo 100 odsouzených.

7.3 Formulace hypotéz a jejich zdůvodnění

H₁: Odsouzení vykonávající trest odnětí svobody v typu věznice s dozorem preferují vzdělávací aktivity na rozdíl od odsouzených zařazených ve věznici s ostrahou.

H₂: Odsouzení blízcí věku mladistvým (do 26 let) si raději volí zájmové aktivity na rozdíl od odsouzených vyššího věku.

H₃: Odsouzení, kteří mají vyšší stupeň dosaženého vzdělání mají větší zájem o aktivity vzdělávací na rozdíl od odsouzených s nižším stupněm dosaženého vzdělání.

7.4 Popis použité metody

Pro výzkum bylo zvoleno šetření založené na metodě **kombinovaného dotazníku**. Dotazník obsahuje celkem 11 otázek. Otázky č. 1, 2, 3 jsou otázkami rozlišujícími, otázky č. 4, 5, 6 jsou otázkami testovacími, otázky č. 7, 8, 9 jsou otázky doplňující, otázky č. 10 a 11 jsou otázky otevřené, které slouží ke kvalitativnímu doplnění průzkumu, k inspiraci a také k tomu, aby mohli respondenti vyjádřit svůj názor. Výzkum byl realizován ve specifickém prostřední věznic, a proto tomuto prostředí byla přizpůsobena výzkumná metodika. Dotazníky byly předloženy vždy malé skupince odsouzených, aby byla zaručena jejich 100% návratnost. Všechny dotazníky byly správně a úplně vyplněné, neboť byly vyplňovány za přítomnosti zadavatele. Celkově bylo statisticky zpracováno 100 vyplněných dotazníků, a to 50 od odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody ve věznic s dozorem a 50 od odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody ve věznic s ostrahou.

7.5 Metoda verifikace hypotéz

K ověřování předem stanovených nulových hypotéz byla použita kontingenční tabulka (chí-kvadrát).

„U empiricky ověřené metody chí-kvadrát testová hypotéza H₀ předpokládá, že vyšetřovaná proměnná je rozložena stejným způsobem a rozdíly mezi proměnnými jsou vysvětlitelné náhodně. Pozorované četnosti („o“) byly porovnávány s četnostmi očekávanými („e“) dle vzorce :

$$\chi^2 = \frac{\sum(o - e)^2}{e}$$

Pro výpočet zjistíme očekávané četnosti „e“, které dostaneme na základě vzorce:

$$e = \frac{\sum r \cdot \sum s}{n}$$

$\sum r$ - součet sloupců tabulky

$\sum s$ - součet řádků tabulky

n - součet součtů sloupců a řádků

Rozložení χ^2 závisí na počtu stupňů volnosti „f“, který znamená počet pozorovaných četností volně volitelných při pevně daných okrajových součtech.

Vypočte se ze vzorce:

$$f = (r-1) \cdot (s-1)$$

r – počet základních řádků

s - počet základních sloupců

Rozložení χ^2 závisí na počtu stupňů volnosti „f“, který zde znamená počet pozorovaných četností volně volitelných při pevně daných okrajových součtech. Vypočte se ze vzorce :

$f = (r-1)(s-1)$, kde „r“ znamená počet základních řádků a „s“ počet základních znaků.

Kritické rozložení χ^2 :

a/f	1
5%	3,84
1%	6,63

a - hladina významnosti, f- stupeň volnosti (Meili, Rohracher, 1967, s. 328).“

7.6 Interpretace výsledků

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda lidé ve výkonu trestu rozdělení do jednotlivých skupin (viz. níže) se odlišují v preferenci vzdělávacích a zájmových aktivit. Základní rozlišovací kritéria byla tato:

- a) odsouzení vykonávající trest odnětí svobody ve věznici s dozorem a ostrahou
- b) dle věku (do 26 let – mladí a nad 26 let – starší)
- c) dle úrovně vzdělání (první skupina - zákl.: nedokončené základní vzdělání, základní vzdělání a vyučení, druhá skupina - vyšší: úplné středoškolské, vyšší odborné a vysokoškolské)

Dle těchto kritérií se výzkumný vzorek (100 respondentů), 50 odsouzených vykonávající trest odnětí svobody v typu věznice s dozorem a 50 odsouzených vykonávající trest odnětí svobody ve věznici typu s ostrahou, rozdělil takto:

(označení skupin římskými číslicemi je používáno v následujícím textu)

Hlavní tabulka - rozdělení dle skupin:

skupina	počet ods.	typ věznice	věk	vzdělání	skupina	počet ods.	typ věznice	věk	vzdělání
I.	6	dozor	mladí	zákl.	V.	5	ostraha	mladí	zákl.
II.	6	dozor	mladí	vyšší	VI.	6	ostraha	mladí	vyšší
III.	23	dozor	starší	zákl.	VII.	30	ostraha	starší	zákl.
IV.	15	dozor	starší	vyšší	VIII.	9	ostraha	starší	vyšší
Σ	50				Σ	50			

Na základě vyhodnocení jednotlivých dotazníků byly testovány jednotlivé hypotézy.

7.6.1 Verifikace hypotézy č. 1

H₁: Odsouzení vykonávající trest odnětí svobody v typu věznice s dozorem preferují vzdělávací aktivity na rozdíl od odsouzených zařazených ve věznici s ostrahou.

Testovaná otázka „volba aktivity“ (viz. dotazník otázka č. 4):

Z aktivit stanoveného programu zacházení se nejraději účastním:

- a) vzdělávacích aktivit
- b) speciálně výchovným aktivit
- c) zájmových aktivit.

Tabulka č. 1 – volba aktivit:

			I.	II.	III.	IV.	Σ
dozor	a)	vzděl.	4	4	15	10	33
dozor	b)	spec.	0	0	1	0	1
dozor	c)	zájm.	2	2	7	5	16
			V.	VI.	VII.	VIII.	Σ
ostraha	a)	vzděl.	4	2	10	2	18
ostraha	b)	spec.	0	1	2	3	6
ostraha	c)	zájm.	1	3	18	4	26

	vzdělávací	zájmové
dozor	33	16
ostraha	18	26

Výsledná hodnota $\chi^2 = 6,54$ (hladina významnosti 5% - 3,84, 1% - 6,63)

Testovaná otázka „využití aktivity“ (viz. dotazník otázka č. 5):

Kterou z nabízených aktivit programu zacházení nejlépe využijete v civilním životě:

- a) vzdělávací
- b) speciálně výchovnou
- c) zájmovou.

Tabulka č. 2 – využití aktivity:

			I.	II.	III.	IV.	Σ
dozor	a)	vzděl.	4	5	12	8	29
dozor	b)	spec.	0	0	2	1	3
dozor	c)	zájm.	2	1	9	6	18
			V.	VI.	VII.	VIII.	Σ
ostraha	a)	vzděl.	1	2	12	2	17
ostraha	b)	spec.	0	1	1	1	3
ostraha	c)	zájm.	4	3	17	6	30

	vzdělávací	zájmové
dozor	29	18
ostraha	17	30

Výsledná hodnota $\chi^2 = 6,13$ (hladina významnosti 5% - 3,84, 1% - 6,63)

Testovaná hypotéza se potvrdila na 5% hladině významnosti a to jak v oblasti volby, tak i využití příslušných aktivit.

Jedinci, kteří jsou ve věznicích s dozorem ve srovnání s lidmi, kteří jsou ve věznicích s ostrahou preferují statisticky významně vzdělávací aktivity oproti aktivitám jiným.

Interpretace:

S ohledem na to, že lidé kteří jsou v dozoru jsou ve valné většině jedinci, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé (či jsou odsouzeni za méně závažné trestné činy) a do jisté míry ještě nesrostli tolik s delikventní činností, vidí i jiné možnosti společenského uplatnění. Zcela nepochybně ke společenskému uplatnění patří kvalifikace, respektive vzdělání, jakož i ochota k dalšímu seberozvoji.

Naproti tomu lidé, kteří jsou v ostraze (ve valné většině se jedná o recidivisty či osoby odsouzené za závažné trestné činy), zřejmě své životní šance někde propásli nebo je již nevidí. Z tohoto důvodu možnost dalšího seberozvoje a žádoucího uplatnění ve společnosti nevidí, nehledají a v horším případě i odmítají.

Tyto postoje se potvrzují i v testované otázce využití aktivit, kdy rovněž na 5% hladině významnosti lidé, kteří jsou v dozoru přikládají větší význam využití vzdělávacích aktivit v dalším životě. Ve srovnání s nimi lidé, kteří jsou v dozoru, perspektivní využití vzdělávacích aktivit tolik nevidí a preferují spíše zájmové aktivity (s jistou nadsázkou aktivity, které slouží spíše k zábavě než profesnímu uplatnění).

Výše uvedené zjištění je nutné mít na paměti při práci s lidmi, kteří jsou v dozoru a ostraze. To znamená, že s lidmi, kteří jsou v dozoru zřejmě bude snazší práce od začátku a v lepším případě bude mít vyšší účinnost i po propuštění z výkonu trestu. Na druhé straně s lidmi, kteří jsou v ostraze, bude práce zřejmě obtížnější a bude mít menší účinnost. To však v žádném případě neznamená, že je to práce zbytečná a že bychom jí měli vzdát.

7.6.2 Verifikace hypotézy č. 2

H₂: Odsouzení blízcí věku mladistvým (do 26 let) si raději volí zájmové aktivity na rozdíl od odsouzených vyššího věku.

Testovaná otázka „volba aktivity“ (viz. dotazník otázka č. 4):

Z aktivit stanoveného programu zacházení se nejraději účastním:

- a) vzdělávacích aktivit
- b) speciálně výchovným aktivit
- c) zájmových aktivit.

Tabulka č. 3 – volba aktivit:

			I.	II.	V.	VI.	Σ
mladí	a)	vzděl.	2	2	2	1	7
mladí	b)	spec.	0	0	0	0	0
mladí	c)	zájm.	3	4	4	5	16
			III.	IV.	VII.	VIII.	Σ
starší	a)	vzděl.	15	4	15	10	44
starší	b)	spec.	2	3	1	0	6
starší	c)	zájm.	13	2	7	5	27

	vzdělávací	zájmové
mladí	7	16
starší	44	27

Výsledná hodnota $\chi^2 = 6,96$ (hladina významnosti 5% - 3,84, 1% - 6,63)

Testovaná otázka „využití aktivity“ (viz. dotazník otázka č. 5):

Kterou z nabízených aktivit programu zacházení nejlépe využijete v civilním životě:

- a) vzdělávací
- b) speciálně výchovnou
- c) zájmovou.

Tabulka č. 4 – využití aktivit:

			V.	VI.	I.	II.	Σ
mladí	a)	vzděl.	2	2	3	4	11
mladí	b)	spec.	0	0	0	0	0
mladí	c)	zájm.	3	4	3	2	12
			VII.	VIII.	III.	IV.	Σ
starší	a)	vzděl.	17	6	16	9	48
starší	b)	spec.	1	1	2	1	5
starší	c)	zájm.	12	2	5	5	24

	vzdělávací	zájmové
mladí	11	12
starší	48	24

Výsledná hodnota $\chi^2 = 2,62$ (hladina významnosti 5% - 3,84, 1% - 6,63)

Tato hypotéza se potvrdila v oblasti volby aktivit na 1% hladině statistické významnosti. Znamená to, že lidé mladí (do 26 let) oproti lidem starším (27 a více let) velmi významně preferují aktivity zájmové oproti aktivitám vzdělávacím. Naproti tomu ve sféře potencionálního **využití jednotlivých aktivit po propuštění na svobodu není mezi srovnávanými skupinami statisticky významný rozdíl.**

Interpretace:

„Volba aktivit“. Mladí výrazně preferují aktivitu, možnost osobního projevu, individuální seberealizace, nalezení vlastní cesty. Průvodním znakem ranné dospělosti je potřeba tuto cestu nalézt, možnost projevit se. Naproti tomu lidé starší, bývají méně aktivní (souvisí s fyziologií člově-

ka), jsou životem „obroušenější“, jsou opatrnější, více zvažují jak a kde nasadit svoji energii. Lidově řečeno, starší lidé oproti mladším mívají méně energie a energii si také více šetří. U lidí ve výkonu trestu, zejména starších (a v nemnohém případě recidivistů), lze předpokládat, že míra pasivity, tendence zůstat v „šedé zóně“ (nepřítahovat na sebe pozornost) je ještě vyšší než u obecné populace, což koneckonců je patrné při každodenní práci ve věznici. Krátce řečeno – mladší lidé jsou vesměs aktivnější, více hledají, jsou ochotni více riskovat. Tento fakt se potvrdil i ve výzkumném vzorku osob ve výkonu trestu.

„Využití aktivit“. V oblasti perspektivního využití vzdělávacích či zájmových aktivit není mezi srovnávanými skupinami mladších a starších respondentů statisticky významný rozdíl. Tento fakt nelze zcela jednoznačně interpretovat. První možností je, že perspektivnímu využití jednotlivých aktivit není přikládán jednotlivými skupinami až tak velký význam. Druhou možností (a snad i lepší) je to, že skupina mladších respondentů si uvědomuje význam zájmových aktivit v době výkonu trestu (možnost projevení se, odreagování se, zabavení se), zatímco pro další život na svobodě přikládá větší význam aktivitám, které slouží k profesnímu uplatnění se. Tuto druhou možnost do jisté míry podporuje zjištění v oblasti volby aktivit.

7.6.3 Verifikace hypotézy č. 3

H₃: Odsouzení, kteří mají vyšší stupeň dosaženého vzdělání mají větší zájem o aktivity vzdělávací na rozdíl od odsouzených s nižším stupněm dosaženého vzdělání.

Testovaná otázka „volba aktivity“ (viz. dotazník otázka č. 4):

Z aktivit stanoveného programu zacházení se nejraději účastním:

- a) vzdělávacích aktivit
- b) speciálně výchovným aktivit
- c) zájmových aktivit.

Tabulka č. 5 – volba aktivit:

			V.	VIII.	I.	III.	Σ
zákl.	a)	vzděl.	4	8	2	11	25
zákl.	b)	spec.	0	2	0	1	3
zákl.	c)	zájm.	1	20	4	11	36
			IV.	VIII.	II.	IV.	Σ
vyšší	a)	vzděl.	3	4	5	10	22
vyšší	b)	spec.	1	3	0	0	4
vyšší	c)	zájm.	2	2	1	5	10

	vzdělávací	zájmové
základní vzdělání	25	36
vyšší vzdělání	22	10

Výsledná hodnota $\chi^2 = 6,47$ (hladina významnosti 5% - 3,84, 1% - 6,63)

Testovaná otázka „využití aktivity“ (viz. dotazník otázka č. 5):

Kterou z nabízených aktivit programu zacházení nejlépe využijete v civilním životě:

- a) vzdělávací
- b) speciálně výchovnou
- c) zájmovou.

Tabulka č. 6 – využití aktivity:

			V.	VIII.	I.	III.	Σ
zákl.	a)	vzděl.	2	16	4	8	30
zákl.	b)	spec.	1	1	0	1	3
zákl.	c)	zájm.	2	13	2	14	31
			VI.	VIII.	II.	IV.	Σ
vyšší	a)	vzděl.	3	6	6	9	24
vyšší	b)	spec.	1	1	0	1	3
vyšší	c)	zájm.	2	2	0	5	9

	vzdělávací	zájmové
základní vzdělání	30	31
vyšší vzdělání	24	9

Výsledná hodnota $\chi^2 = 4,85$ (hladina významnosti 5% - 3,84, 1% - 6,63)

Testovaná hypotéza se potvrdila. Lidé s vyšším vzděláním statisticky významně (5% hladina významnosti) preferují vzdělávací aktivity oproti skupině lidí se vzděláním nižším.

Rovněž v oblasti potenciálního využití vzdělávacích aktivit v době po propuštění z výkonu trestu, osoby se vzděláním vyšším přikládají vzdělávacím aktivitám statisticky významně vyšší důležitost než osoby se vzděláním nižším (5% h. v.)

Interpretace:

Zdůvodnění tohoto výsledku lze sjednotit pro oblast volby i využití vzdělávacích aktivit. Vyšší vzdělání obecně rozšiřuje obzory, umožňuje hledání nových cest (v lepším případě společen-

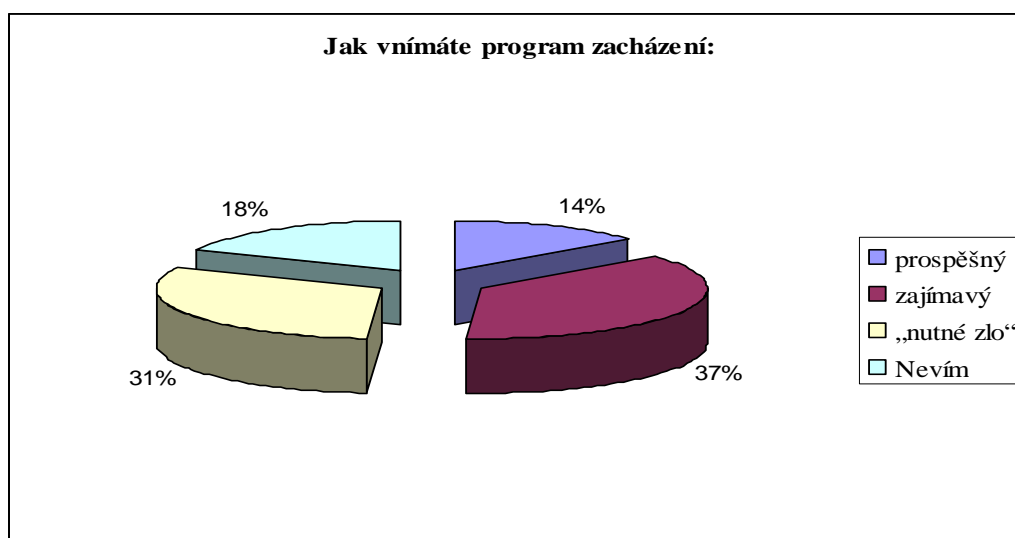
sky přijatelných), obvykle podmiňuje lepší anticipaci budoucího, jakož i ochotu a schopnost učit se. Koneckonců ve zkoumaném vzorku se nachází 64 osob se vzděláním nižším a 36 osob se vzděláním vyšším. Tato skutečnost platí obecně – mezi osobami delikventními se nachází podstatně více osob s nedokončeným základním vzděláním či nevyučených, osob bez profesionální kvalifikace a společenského uplatnění, jedinců, kteří již v mládí nenalezli (ať už z jakýchkoli důvodů) způsoby pozitivního společenské realizace. V nemnohém případě se mnozí tito jedinci setkávají s cílenou pedagogickou výchovnou činností až v době výkonu trestu. I přesto, že efektivita tohoto procesu není až tak vysoká, je přesto úkolem společnosti (programů zacházení) na tuto práci nerezignovat.

7.7 Výsledky doplňujících otázek dotazníku

7.7.1 1. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 6)

Zvolte variantu, která nejpřesněji vystihuje jak vnímáte program zacházení:

- a) prospěšný 14
- b) zajímavý 37
- c) „nutné zlo“ 31
- d) nevím 18

Interpretace:

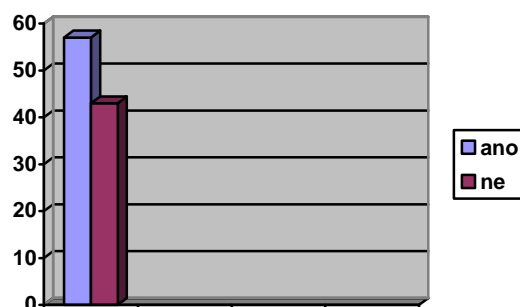
Rozdělení je víceméně proporcionální, preferovány jsou obě střední možnosti. Při sloučeném vzorku je takovéto rozdělení vcelku pochopitelné. Zřejmě větší význam by měla analýza odpovědi při individuální práci s klientem. Tyto aktivity nejsou ani extrémně přijímány ani extrémně odmítány. Postoj klientů k programu zacházení zřejmě více záleží na nabídce a individuálním přístupu.

7.7.2 2. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 7)

Rád bych se účastnil aktivit programu zacházení v případě, že budou nepovinné:

a) ano 57 (vzdělávací 28, speciální 5, zájmové 24)

b) ne 43

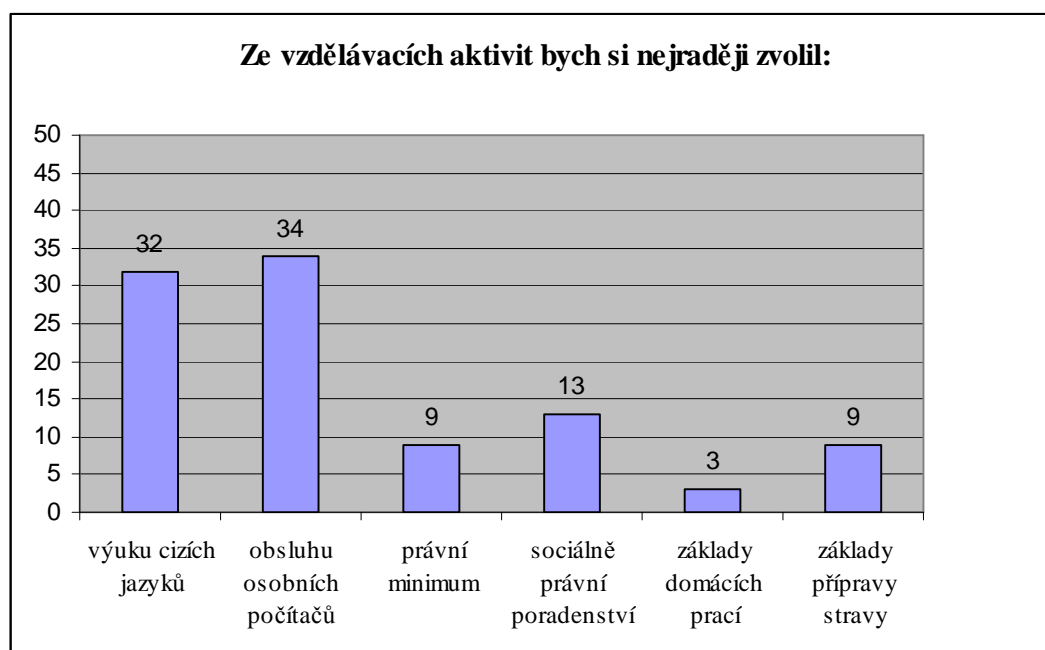
Interpretace:

Dobrovolně aktivit programu zacházení by se zúčastnilo 57 % respondentů (bez rozlišení na skupinu „dohled“ a „dozor“), přičemž není valného rozdílu ve volbě vzdělávacích a zájmových aktivit (s ohledem na četnosti jednotlivých skupin, respektive rozbor jednotlivých hypotéz, při sloučeném vzorku je tento fakt pochopitelný). Obdobně jako u otázky předcházející platí, že s klientem je třeba pracovat individuálně. V rámci celé skupiny se totiž individuální rozdíly (preference, možnosti, účinnost) stírají.

7.7.3 3. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 8)

Ze vzdělávacích aktivit bych si nejradyji zvolil:

a) výuku cizích jazyků	32
b) obsluhu osobních počítačů	34
c) právní minimum	9
d) sociálně právní poradenství	13
e) základy domácích prací	3
f) základy přípravy stravy	9

Interpretace:

Zcela jednoznačně převládá preference naučit se jazyk a pracovat s počítačem. V obou případech tyto možnosti volí vždy jedna třetina klientů. To je vcelku pochopitelné ze dvou důvodů.

a) bez znalosti jazyků a elementární dovednosti pracovat s počítačem je značně snížena možnost pracovního potažmo společenského uplatnění; b) základní znalost alespoň nějakého cizího jazyka, jakož i základní dovednost práce s počítačem potencuje vyšší sebeúctu člověka. Pokud se takto klienti staví k výuce jazyků a výuce práce s počítačem, lze to jen přivítat a v této oblasti také s klienty náležitě pracovat.

7.7.4 4. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 9)

Ze zájmových aktivit bych si nejrady zvolil:

a) Pankrác Times	4
b) svět zajímavostí	14
c) výtvarný kroužek	7
d) divadelní kroužek	0
e) dřevomodelářský kroužek	2
f) keramická dílna	5
g) kroužek pěstitelský	0
h) přírodopisný kroužek	0
i) motoristický klub	19
j) hudební a poslechové kluby	13
k) sportovní kluby	36

Interpretace:

Preferované aktivity osob ve výkonu trestu (společně pro skupiny „dozoru“ i „ostrahy“) jsou zejména sportovní a motoristický klub (55 % klientů), naopak mezi aktivity nevyhledávané patří divadelní kroužek, kroužek pěstitelský a přírodopisný (nulové preference). Je vcelku pochopitelné, že muži preferují sportovní aktivity (možnost odreagování, společensky přijatelná možnost měření si sil) a nabídku motoristického klubu (36 resp. 19 %). Tento fakt je předvídatelný, akceptovatelný, realizovatelný, takže nic nebrání tomu v těchto programech pokračovat. Naproti tomu nepreferované aktivity ponechat v nabídce, avšak netrvat na tom, aby klienti v těchto aktivitách pracovali. (Všude kde je to jen možné, je výhodné pracovat s pozitivními postoji klientů.)

Poznámka:

S ohledem na velmi malé četnosti voleb speciálně výchovných aktivit programu zacházení (viz tabulky), nebylo s těmito výsledky v rámci hromadného kvantitativního zpracování pracováno.

7.7.5 5. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 10)

Uved'te aktivitu, o kterou byste měl zájem a není v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody realizována (aktivita, které jste se např. věnoval v civilním životě):

Pro vyhodnocení byly odpovědi respondentů obou skupin (dozor a ostraha) sloučeny, neboť rozdíly mezi četnostmi odpovědí v jednotlivých kategoriích byly minimální.

Statistické vyhodnocení nebylo provedeno - s ohledem na četnosti a rozložení. Proveden byl kvalitativní rozbor.

100 odpovědí na otázku číslo 10 lze rozdělit takto:

Součet četností jednotlivých možností je vyšší než 100, neb respondenti mohli uvádět, a také někteří uváděli, více možností.

Odpovědi byly typově rozčleněny takto:

- a) **28x odpověď typu „nevím“, „nic“, „je mi to jedno“.**
- b) **41x aktivity, které by bylo možno realizovat –**
- 39x možnost vycházky mimo věznici
  - 32x možnost opuštění věznice v souvislosti s programem zacházení (návštěva sportovních a kulturních akcí)
  - 15x rekvalifikační kurzy
- c) **73x aktivity, které není možné realizovat –**
(názvy kategorií převzaty v podobě tak, jak je uváděli klienti, resp. někde byly dle příbuznosti sloučeny)
- 29x „rodina“
  - 28x „ženy“
  - 23x „hospoda“
  - 18x „bojové sporty“
  - 17x „internet“
  - 16x „čundrování“
  - 11x „auto, silná motorka“
  - 10x „diskotéka“
  - 5x „domácí zvíře (pes)“
  - 4x možnost dělat svoji práci (řemeslo)
  - 4x plavání, možnost zaplavat si
  - 2x rybaření
  - 2x „vyřádit se“
  - 1x dobré jídlo (zabijačka)

Interpretace:

- a) **Odpovědi typu „nevím“, „nic“, „je mi to jedno“ (28x).**

Tyto odpovědi jsou vcelku pochopitelné. U některých jedinců může jít o skrytý odpor vůči výzkumu (resp. negativismus vůči stávajícímu). U některých odsouzených může naznačovat prázdnotu či ne-

schopnost sám aktivně zvolit svůj životní program. Každopádně platí (nejenom zde), že v tomto případě je nutná individuální analýza a stanovení programu možného dalšího rozvoje.

b) Aktivita, které by bylo možné realizovat (41x).

Není překvapující, že se vyskytují odpovědi, které souvisí s možností opustit areál věznice, přijít do jiného prostředí. Má to nepochybně návaznost na prostorovou a zážitkovou deprivaci. Pozitivním nálezem je, že 15x se objevila odpověď typu zvýšení své kvalifikace. Samozřejmě zde (stejně jako jinde) je nutno uvažovat do jaké míry jsou tato přání pouze ideálně potencionální (tzn. reálně neaktualizovatelná) či do jaké míry tyto odpovědi jsou uváděny ve směru očekávané sociální žádoucnosti.

c) Aktivita, které není možné realizovat (73x).

V těchto odpovědích se objevoval největší rozptyl. Bylo proto nutné volné odpovědi nějak strukturovat. Výsledky jsou poměrně instruktivní. Největší četnost vykazaly odpovědi typu související se sociální, resp. emocionální deprivací („rodina“, „ženy“, „hospoda“). Do této kategorie do určité míry patří i 5x uvedená možnost péče o zvířata („stesk po svém psovi“). Dalším typem odpovědí jsou odpovědi typu možnosti individuální svobody a možnosti prosadit se („čundrováním“ počínaje a možností učit se bojové sporty či motorkou konče). Svěbytnou kategorií je možnost připojení na internet – toto má zřejmě souvislost najít si co chci, být svobodný, možnost spojit se s druhými. Spíše pro individuální práci by se daly využít odpovědi, které měly spíše ojedinělý výskyt (řemeslo, sport, zájmy). Tyto odpovědi by se daly rozdělovat i podle kritéria sociální žádoucnosti (realizace v rodině je nepochybně žádoucí, zatímco výuka bojových sportů je / může být diskutabilní).

7.7.5 6. doplňující otázka (v dotazníku otázka č. 11)

Uved'te aktivitu, které se věnujete ve výkonu trestu odnětí svobody a rád byste se jí věnoval i po propuštění z výkonu trestu:

a) 38x odpověď typu „nic“, „nevím“, „žádná“.

Ne každý z odsouzených se účastní těchto aktivit rád a zcela dobrovolně. U některých může jít o neschopnost přizpůsobit se, u některých o neschopnost předvídat možný pozitivní dopad toho, co se naučí pro svůj další život; u některých může jít o zcela bazální negativismus.

b) 78x odpověď typu „navazující aktivity“.

- 24x „sport“ (nerozlišeno, zda aktivní či pasivní; mohlo by být předmětem další analýzy, resp. další následné práce).
- 21x „jazyky“
- 18x „počítač“
- 12x „hudba“
- 5x výtvarné a rukodělné záliby.

Aktivity („jazyky“, „počítač“) - žádoucí z hlediska společenského i individuálního uplatnění. Zejména v této oblasti je třeba pracovat. Ostatní aktivity („sport“, „hudba“, „výtvarné a rukodělné záliby“) souvisejí spíše s volnočasovými aktivitami, s možností odreagovat se, ale také v neposlední řadě s možností seberealizace.

Shrnutí k 5. a 6. doplňující otázce:

Dotazníkové výsledky jsou nepochybně inspirativní. Jsou nejenom zhodnocením programu zacházení, jsou i podnětem k další práci. Nepochybně platí, že jen některé aktivity jsou realizovatelné a také to, že účinnost programu zacházení je jen částečná. Ostatně resocializační programy delikventní populace mají obecně nižší účinnost. Oblast ve které se shoduje společenská a individuální poptávka je zejména výuka práce s počítačem, výuka jazyků a možnost sportovního vyžití. Oblast, se kterou je potřeba neustále pracovat, a to zejména v individuálních programech, je oblast rodinná, pracovní, ale také volnočasové realizace.

8 ZÁVĚR VÝZKUMU

1. Typ zařazení do věznice s dozorem má lepší perspektivu možné resocializace než typ zařazení do věznice s ostrahou.
2. Mladší věk potencionálně umožňuje pozitivní obrat, resocializaci, což zřejmě souvisí s aktivitou, ochotou a schopností přijmout změnu.
3. Vyšší vzdělání rozšiřuje obzory, potencuje hledání nových cest (v lepším případě společensky přijatelných), často umožňuje lepší anticipaci budoucího, podmiňuje ochotu a schopnost učit se. Všechny tyto faktory nepochybně souvisí s potencionálními možnostmi úspěšné resocializace. (Samozřejmě platí, že schopnost učit se či úroveň schopností není totéž co temperamentový typ, neuroticita či psychoticita nebo případné dissociální poruchy osobnosti.)
4. V rámci programu zacházení pracovat zejména s programy sportovního a motoristického klubu, tzn. do jisté míry vyjít vstříc přirozeným zájmům mužů (a to nejenom těch, kteří jsou ve výkonu trestu).
5. Pozitivní vztah k programu zacházení má zhruba polovina klientů. Otázkou je, do jaké míry tyto postoje ovlivňují účinnost povinných programů zacházení. (Toto by mohlo být předmětem dalšího navazujícího výzkumu.)

9 ZÁVĚR

Vězeňská služba České republiky je specifickou institucí a u laické veřejnosti stále převládá názor, že výkon trestu odnětí svobody by měl mít především represivní charakter. Tento názor veřejnosti je vcelku pochopitelný, zejména se stoupající kriminalitou i rostoucí brutalitou násilné trestné činnosti. Společnost však nelze chránit před pachateli trestných činů pouze tím, že je izolujeme od společnosti a „potrestáme za protiprávní jednání“, avšak měl by být naplněn účel výkonu trestu v intencích daných zákonem. Právě tato práce si kladla za cíl přiblížit veřejnosti metody a postupy výchovné činnosti uplatňované na odsouzené pachatele trestných činů. Trest by měl na jedné straně obsahovat určitou újmu, tedy ztrátu osobní svobody přiměřenou stupni provinění odsouzeného, ale také osobnosti viníka a na straně druhé má ale působit též výchovně a preventivně. Vězeňská služba proto věnuje pozornost nejen plnění povinností odsouzených, které jsou dané zákony, ale zároveň respektuje i požadavky individualizace výchovné činnosti, tedy programů zacházení, které mají odsouzeným pomoci k úspěšné resocializaci.

Jedním z hlavních cílů systému našeho vězeňství je neustálá snaha o přiblížení se k dosažení ideálního cíle, tedy, aby odsouzení odcházeli z věznice s přesvědčením, že je třeba žít v souladu se zákony. K realizaci tohoto náročného cíle však nestačí pouhá izolace vězňů, ale je též nutná odborná a kvalifikovaná práce všech zaměstnanců vězeňské služby při uplatňování individuálních programů zacházení. Úsilí je tedy vedeno snahou zajistit, aby podmínky života ve vězení byly srovnatelné s lidskou důstojností za současného výchovného působení na odsouzené. Nejdůležitějším úkolem je minimalizování negativních účinků uvěznění, poskytnutí příležitosti odsouzeným ukázat své schopnosti a dovednosti, které zlepší jejich vyhlídky na úspěšné zařazení zpět do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Při současné koncepci našeho vězeňství jsou hlavním nástrojem k dosažení těchto cílů především programy zacházení. Smyslem této práce bylo poskytnout informace k problematice těchto programů, a to tak, aby práce byla srozumitelná laickému čtenáři a zejména byla přínosem odborníkům na vězeňství. Jak vyplývá z empirického šetření, odsouzení jsou dobře informováni o možnostech realizovat se v různých aktivitách, ať již zájmových či vzdělávacích. Z výsledků výzkumu lze konstatovat, že je velmi důležité brát zřetel na osobnost každého odsouzeného, tedy individuální přístup pokud jde o výchovnou činnost.

Z výsledků provedeného výzkumu vyplývá, že odsouzení, kteří vykonávají trest odnětí svobody v mírnějším typu věznice mají lepší perspektivu do budoucnosti a výchovné postupy se s nimi realizují snáze a s lepšími výsledky. Toto zjištění opět koresponduje se skutečností, že odsouzení zařazení v tomto typu věznice, tedy ve věznici s dozorem jsou odsouzeni za méně závažné trestné činy, případně jsou to prvotrestaní odsouzení u niž je předpoklad, že jejich náprava bude spíše realizovatelná.

Pokud jde o další hypotézu týkající se odsouzených blízkých věků mladistvým, i zde se ukazuje, že mladí odsouzení vykonávají trest odnětí svobody většinou poprvé, tedy jejich osobnost není natolik ovlivněna kriminální společností a jsou tedy více ochotni spolupracovat při naplňování účelu trestu. Poslední skupinou odsouzených v tomto empirickém šetření byla skupina odsouzených s vyšším dosaženým vzděláním. I zde se ukázalo, že tito odsouzení mají lepší schopnost a ochotu k tomu se ve výkonu trestu dále vzdělávat.

Celkové výsledky tohoto výzkumu potvrzují tedy nutnost individuální přístupu k odsouzeným a individuální péči, neboť bez tohoto by se hlavní myšlenka výkonu trestu jen stěží naplňovala. Dalším důležitým zjištěním je skutečnost, že zhruba polovina odsouzených má k programu zacházení jako celku kladný vztah, což je nepochybně jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňující celkovou práci s odsouzenými.

Na závěr nutno uvést, že každý program zacházení má svůj význam a pokud by tyto programy měly vliv na změnu postojů, chování a jednání alespoň u nějakého procenta odsouzených, mají svůj smysl. Toto by mohlo být předmětem dalšího výzkumu. Perspektivu úspěšnějšího zacházení s odsouzenými lze však nepochybně vidět v kvalitnější diferenciaci odsouzených na základě pečlivé anamnézy a diagnostiky, neboť jak vyplývá z praxe a jak bylo potvrzeno i výsledky empirického šetření, odsouzení rozdělení podle určitých kritérií mají rozdílný náhled na výkon trestu, a proto by bylo vhodné pracovat s nimi individuálně. Toto by bylo možné při umístění odsouzených do vhodných specializovaných oddělení, kde by jim byla věnována péče a bylo na ně působeno podle celkové osobnosti a náhledu na resocializaci odsouzených, což prozatím nelze úplně realizovat vzhledem k finančním, technickým možnostem našeho státu, jakož i stávajícím právním normám.

---

10 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

1. Přijmout fakt různosti lidí, rozdílného účinku programu zacházení, individuálních preferencí.
2. Poskytnout širší nabídku a následně respektovat výběr klientů.
3. V rámci možností stanovit individuální programy rozvoje osobnosti, tzn. vyjít z možností zařízení a z předpokladů klienta. Stanovit realistický program péče o možné osobní uplatnění v době po výkonu trestu.
4. Diferencovat jednotlivce podle míry předpokladů a míry zájmů.
5. Přijmout fakt, že s některými jedinci má práce malou efektivitu.
6. Úspěšné zvládnutí výchovných programů v rámci možností přičíst klientovi k dobru.
7. Výsledky výzkumu (zejména ty, které jsou v souladu s praxí a jsou realizovatelné) realizovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAJCURA, L., *Evropské vězeňské systémy – Sborník referátů z mezinárodní konference v Kroměříži 2004*. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, 2004. ISBN 80-239-3645-X.

ČEPELÁK, J., *Nástin periodizace dějin vězeňství*. České vězeňství, 1999, roč. 6. ISBN nevedeno.

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Sociální ochrana*. 2. uprav. vyd. Praha: PA ČR, 1996. ISBN 80-85981-36-X.

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Most: sociálně-právní institut, 1997. ISBN nevedeno.

ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: vydavatelství PA ČR, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-367-6.

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. České Budějovice: ZSF JU, 1997. ISBN 80-7040-235-0.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HOSPODKA, M. *Metodický list č. 6/2007 GR VS ČR*.

JÚZL, Miloslav. Penitenciární pedagogika. In *Učební texty*. Sborník učebních textů pro IV VS ČR. Brno: IV VA ČR, 1994. ISBN nevedeno.

KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 1. vyd. Hradec králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-841-9.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KÝR, A., TOMÁŠEK, V. *Památník Pankrác*. 1. vyd. Praha: GŘ VS ČR, 1999, ISBN neuvedeno.

KÝR, A., *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015*. Praha: GŘ VS ČR, 2005. ISBN neuvedeno.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktual. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MEILI, R., ROHRACHER, H., ET AL. *Učebnice experimentální psychologie*. Praha: SPN, 1967.

NETÍK, Karel, et al. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR..2. vyd.* Praha: GŘ VS ČR, 1998. ISBN neuvedeno.

PETRAS, M., BIEDERMANNOVÁ, E. *Klasifikace odsouzených a jejich zařazování do programů*. České vězeňství, 2006, roč. 14, č. 5. ISSN 1213-9297.

PIPEKOVÁ, J. et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

ŘEHÁČEK, M. *Metodický list č. 3/2003 GŘ VS ČR*.

ŘEHÁČEK, M. *Metodický list č. 10/2004 GŘ VS ČR*.

SOCHŮREK, J. *Vybraná témata z forenzní psychologie pro pracovníky vězeňství*. 1. vyd. Brno: IV VS ČR, 2003. ISBN neuvedeno.

TAYLOR, S. The Experiment. *Prison Service Journal*, 2002, roč. neuv., č. 143. ISSN 0300-3558.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

Vnitřní řád Vazební věznice Praha – Pankrác. č.j.: 168/73//2007-50/302.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Sbírka zákonů ČR, 1999, částka 110.

Zákon Parlamentu České republiky č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Sbírka zákonů ČR, 1999, částka 58.

Zákon Národního shromáždění ČSSR č. 140/1961 Sb., trestní zákon. Sbírka zákonů ČSSR, 1961, částka 65.

Zákon Národního shromáždění ČSSR č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Sbírka zákonů ČSSR, 1961, částka 66.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OVT Oddělení výkonu trestu

PZ Program zacházení

VTOS Výkon trestu odnětí svobody

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 Tiskopis - Zdravotní charakteristika odsouzeného
- Příloha č. 2 Tiskopis - Program zacházení ve VTOS
- Příloha č. 3 Tiskopis - Psychologická charakteristika odsouzeného
- Příloha č. 4 Tiskopis - Sociální charakteristika odsouzeného
- Příloha č. 5 Tiskopis - Pedagogická charakteristika odsouzeného
- Příloha č. 6 Tiskopis - Záznamový list o zařazení odsouzeného na pracoviště
- Příloha č. 7 Tiskopis - Rozvrh aktivit programů zacházení
- Příloha č. 8 Tiskopis - Vyhodnocení programu zacházení
- Příloha č. 9 Dotazník

